

Слово ПРОСВІТИ

ГАЗЕТА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ВЕРЕСЕНЬ, Ч. 9 (51) 1998 РОКУ

РЕКЛАМУ В КИЄР' РОБЛЯТЬ ЯНИЧАРИ І ВАРВАРИ

Споконвічна боротьба українства за право мати свою державу закінчилася проголошенням незалежності України. Здавалося б, душі десятків мільйонів порубаних, замордованих, розстріляних, повішених та померлих у вигнанні можуть уже впродовж семи років спати спокійно. Але спокійно вони не сплять. Бо не будеться українська Україна. Бо не для українців вона будеться. Її будують для себе яничари і варвари. Мета їхня -- знищення українського духу, української мови і культури, тобто українства як нації, -- довершується уже в незалежній державі. Попри зусилля тих, хто залишився українцем, поперек дороги їм міцно і зухвало стали ті, хто державу будує не українську, а яничарсько-варварську: за назвою нібито українську, за формою -- російську, а за духом -- варварську. Обгрунтовувати сказане можна прикладами і аргументами з будь-якої сфери нашого суспільного життя. Ми торкнемося лише однієї сфери -- реклами у столиці.

Яничари у столичній рекламі

Кияни і гості столиці не могли не помітити, що в «рекламному сенсі» наша столиця починає нагадувати українську столицю. Адже рекламні щити, вивіски на установах, рекламні плакати у метрополітені виготовляються з написами на них здебільшого українською мовою. Можна лише здогадуватися, що зовнішня реклама в Києві перебуває під чимось пильним контролем, бо якби такого контролю не було, то вся рекламна продукція була б не українськомовною.

До реклами має стосунок, як правило, молодь та люди з вищою освітою. А молодь та люди з вищою освітою у Києві є в центрі зрусифікованими, а тому українцями вони себе не відчують. Цим денационалізованим особам зовсім байдужа доля української мови. Будучи українцями, української мови вони не люблять. Якщо навіть українською мовою вони певною мірою володіють, написати рекламне оголошення українською мовою ніколи не здогадаються. Вони чули, що в Україні Конституцією проголошено українською мову державною. Але ж Конституція для них не вказівка.

Саме за лопкою сказаного діють тисячі авторів «реклами на стовпах». Їх можна зрозуміти. Вони не думають, а плывуть за течією, наче тріски. Лише якийсь дивак, один на всю столицю, рекламує ремонт телевізійної техніки державною мовою. Його оголошення, розтиражоване у комп'ютерному виконанні, висить на стовпах і стендах. Люди читають їх, постійно зриваючи паперові клаптики з телефонними номерами.

Є у Києві рекламні яничари. Йдеться про видавців та редакторів багатьох столичних рекламних видань. Візьмемо, наприклад, рекламну газету «Київ на ладнях», яка щотижня вкидається у поштові скриньки всіх киян. З номерів газети не видно адреси та прізвищ авторів видання. Чи знають вони, що переважна більшість мешканців Києва є українцями? -- Знають. Чи знають вони, що всі кияни добре розуміють українську мову? -- Знають. Чи знають вони, що російська імперія віками здійснювала в Україні мовний геноцид? -- Безумовно, знають, як знають також, з якою метою це робили вороги України. Чи розуміють вони, що не може відбутися українське національне відродження і що не стане Україна українською державою, якщо українці не почнуть поважати свою мову і користуватися нею? Звичайно

Продовження на 3 с.

Світлина Галини Павленко

РАЗОМ ІЗ КОБЗАРЕМ

По-різному зустрічали в Україні сьомі роковини Незалежності: одні щиро святкували, сподіваючись, що труднощі -- минулі, а державний народ дасть собі раду, інші сочилися отрутою і злорадством -- мовляв, люди не визнають вашого свята. Треті, -- а їх найскравіше представив у своєму виступі голова Верховної Ради О. Ткаченко, воліли б переробити Незалежну Україну на власний копил-ретроградський, прокомуністичний, антиконституційний, завернути її назад -- у «кошичку трьох братніх народів»...

А на світлинах, що нині прикрашають нашу першу полосу, ви, дорогі читачі, бачите людей небуденних, які вирішили святкувати День Незалежності разом із Кобзарем. Представники Товариства «Просвіта», славного Українського козацтва, Всеукраїнського об'єднання християн, духовенства, Асоціації фермерів України та інші вирушили до Канева. Як зазначив Ігор Ліховий, генеральний директор національного музею-заповідника ім. Тараса Шевченка, хлбороби пошанували Кобзаря хлібом нового врожаю, зворушливим вінком, сплетеним із колосся жита, пшениці, серпневих квітучих соняхів. Львівський хор співав про Україну, дівчата-степовички виконували улюблені Тарасові пісні, відкриті серця, щирі усмішки -- все це наш скарб, наші люди, які вірять, що, попри все, піднімуть Україну, в якій стане традицією святкувати День Незалежності разом із Кобзарем.

ЗБЕРЕЖІМО РІДКІСНИЙ МУЗЕЙ

Прем'єр-міністрові України В. П. Пустовойтенку

Шановний Валерію Павловичу!

Звертаюся до Вас у невідкладній справі. Мало не щодня українська культура зазнає нових втрат. Ось ще один кричущий факт.

За розпорядженням Київської міськдержадміністрації № 1645 від 6.08.1998 р. без погодження з дирекцією Державного музею книги та друкарства України зобов'язано керівництво Музею терміново звільнити корпус № 70 (нумерація Києво-Печерського історико-культурного заповідника) у зв'язку з передачею цього корпусу Українській Православній церкві Московського Патріархату.

У корпусі № 70 розміщені цінні фондосховища Музею (близько 52 тис. одиниць зберігання: стародруки XVI--XVIII ст., рідкісні і раритетні книги XVIII--XX ст., зразки оригінальної книжкової графіки і мистецтва книги -- всього 20 млрд. грн. страхової вартості).

Корпус № 9 (колишня Лаврська друкарня), у якому розміщена експозиція Музею, з 1986 р. перебуває в аварійному стані, вимагає капітального ремонту, є пам'яткою архітектури доби бароко XVIII ст. Головне управління культури Мійськдержадміністрації (в особі В. Т. Лівовицької) вимагає негайно звільнити корпус № 70, послаючись на усне розпорядження п. О. О. Омельченка. Як відомо, підготовленого приміщення з відповідним обладнанням, охороною Музей не має, але Управління схильється до того, аби зняти діючу експозицію Музею (корпус № 9) і там розмістити фондосховище.

Проте, наголосимо ще раз на тому, що фондосховища Музею розташовано в корпусі № 70 з 1990 р., куди вони переміщені з неекспозиційної частини корпусу № 9, у зв'язку з аварійністю будівлі і згідно з п. 157 розділу 4 «Інструкції з обліку та зберігання музейних цінностей», якою забороняється використовувати підвальні приміщення і горища під фондосховища. Переконані, що з цим ознайомлені працівники Управління.

Дуже прикро, що все це відбувається на початку нового навчального року, коли найінтенсивніша пора відвідування Музею. Вже стало доброю традицією щороку у вересні розгортати виставку «Культура Київської Русі. Книгописання. Літописи. «Слово о полку Ігоревім», з якою очолюють учні середніх шкіл, ліцеїв та гімназій м. Києва, тут проводяться тематичні лекції-уроки. Ведеться інтенсивна робота з підготовки виставки до 200-річчя першого видання «Енеїди» І. П. Котляревського, ювілейна дата якого теж у вересні. Спільно з Інститутом літератури НАН України та дружиною письменника -- Валентиною Данилівною Гон-

чар -- наукові працівники Музею підготували виставку «Речник правди і добра» -- до 80-річчя від дня народження О. Т. Гончара. Та всі ці заходи, з відомих причин, перебувають під загрозою. Можуть не відбутися і наступні виставки: «Мистецтво вітчизняної книги» (разом зі Спілкою художників), «До 350-річчя Визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького в документах і друках» (разом з Державним історичним архівом України), «До 125-річчя НТШ» та інші.

Отже, з вищевикладеного стає незрозумілим:

1. Безпідставна передача корпусу № 70 УПЦ, оскільки це приміщення не є культурною спорудою.

2. Термінове (до 15.09.1998 р.) звільнення корпусу № 70, при відсутності підготовленого приміщення під фондосховища Музею.

3. Зняття діючої експозиції для виконання розпорядження про корпус № 70.

Просимо розглянути доцільність згаданих рішень, допомогти зберегти надзвичайно цінний Музей книги і друкарства, посприяти у вирішенні питання про ремонт корпусу № 9 та надання Музеєві додаткові площі для фондосховища.

Вважаємо, в той час, як в Україні закриваються бібліотеки, музеї, будинки культури, -- подібний акт є вандалізмом щодо української культури, її історії.

Сподіваємося, що Ви із розумінням поставитеся до нашого клопотання і докладете зусиль, щоб зберегти Державний музей книги і друкарства України.

Юрій МУШКЕТИК,

голова Спілки письменників України

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ,

академік, директор Інституту літератури НАН України ім. Т. Шевченка

Іван ДРАЧ,

народний депутат України,
Голова Конгресу української інтелігенції

Павло МОВЧАН,

народний депутат України,
голова Всеукраїнського товариства «Просвіта»

Володимир ЧЕПЕЛИК,

голова правління Спілки художників України

ЧЕРНІГІВСЬКЕ ПРАВОСЛАВНЕ БРАТСТВО Б'Є НА СПОЛОХ

звертаючись по допомогу до Патріарха Київського і всієї України-Руси Філарета, народних депутатів Л. Григорович, П. Мовчана, В. Червонія, І. Драча

Наша Церква на Чернігівщині продовжує втрачати те, що мало б належати їй по праву. Зокрема мова йде про Новгород-Сіверський Спасо-Преображенський монастир, реставрація якого здійснюється посиленими темпами про особистому контролі Президента України Л. Кучми на гроші українських платників податків. Московська Церква нещодавно призначила нового єпископа Амвросія Паликопу з титулом «Новгород-Сіверський». Такий титул вікарного єпископа продиктований прагненням зайняти монастир. Ще раніше із Житомирської єпархії УПЦ МП з цєю ж метою приїхав ігумен Гурій.

Між тим, влада далеко не однозначно ставиться до питання передачі цього монастиря. Так, більше року тому заступник голови Новгород-Сіверської районної адміністрації п. Бунак пропонував єпископу Варлааму вжити ряд заходів для передачі монастиря саме українській Церкві. А саме: приїхати до Новгород-Сіверського і прислати одного священика та одного монаха. Єпископ Варлаам Пилипишин, пославшись на відсутність машини, туди не поїхав і нікого не послав. Пропозиції голови обласного відділення Всеукраїнського товариства «Просвіта» про створення в Новгород-Сіверському громади вірних Київського Патріархату

на базі місцевого осередку «Просвіти» були єпископом проігноровані.

Новий голова обласної державної адміністрації Михайло Каскевич у розмові з головою обласної організації Народного руху висловлювався негативно щодо ймовірної передачі монастиря саме УПЦ Московського Патріархату. Водночас він однозначно заявив, що і при єпископу Варлааму Пилипишину передачі монастиря нашій Церкві також не буде.

Новгород-Сіверський Спасо-Преображенський монастир відомий іменами святителя Дмитра Туптала (митрополита автокефалії Українсько-Білоруської Церкви у XVIII ст., архієпископа Лазаря Барановича, який мав на території монастиря свою резиденцію та друкарню, єпископа Варлаама Шишацького тощо. Монастир цей має українську історію і має належати українській Церкві!

На сьогодні монастир має Спасо-Преображенський монастир (архітектор Д. Кварені), Петропавлівську церкву, ряд господарських приміщень.

Також варто зауважити, що в нашій єпархії є ієромонах Михаїл, який у знак незгоди з моральною обстановкою, створеною єпископом Варлаамом, покинув Чернігів і виїхав жити у батьківську хату в Борзнянський район.

Враховуючи зміну керівництва області, наявність у Новгороді-Сіверському вже аж двох храмів УПЦ Московського Патріархату при відсутності жодного УПЦ Київського Патріархату, при допомозі народних депутатів України патріотичного спрямування цілком можна домогтися передачі цього монастиря Українській Православній Церкві Київського Патріархату. При дійшовому бажанні церковного керівництва.

Сподіваємося, що Ви вживете заходів для утримання української святині в Українській Церкві.

Для аргументації на користь передачі монастиря саме нашій Церкві треба згадати також, що Московський Патріархат має в області вже п'ять монастирів, а наша Церква -- жодного. До того ж, Густинський монастир, статут якого був ще Радою у справах релігій зареєстрований саме за Київським Патріархатом, в результаті потурання тодішньої місцевої влади та при повній відсутності єпархіального керівництва був захоплений УПЦ Московського Патріархату. Тобто нині маємо всі підстави -- юридичні, історичні, моральні, домагатися Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря.

**Управа Чернігівського
Православного Братства**

УКРАЇНСЬКА КНИГА В СЕВАСТОПОЛІ -- ЗАВЖДИ ПРОЇЗДОМ?

Як відомо, в Севастополі проживає сто тисяч українців. Половина їх визнають українську мову рідною, користуються нею в сім'ях, читають українську періодику. Однак в місті немає жодної бібліотеки, де б достойно була представлена українська оригінальна, а також перекладна книга.

Севастопольське товариство «Просвіта» на добровільних засадах створило українську бібліотеку. Сьогодні севастопольська «Просвіта» -- єдиний організатор інформаційного забезпечення українськомовних мас-медіа, просвітницької державотворчої роботи в місті. Завдяки просвітянам почали вивчати українську мову в міських школах, а в чотирьох з них функціонують українськомовні класи, де український інтернат. Ними ж ініційовано створення української редакції на місцевому радіо і телебаченні, в липні зазвучали українські дитячі передачі.

В рік 130-річчя ювілею ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка севастопольці виступили з ініціативою про подальше розширення просвітницької роботи, інтеграції Севастопольського регіону в інформаційний простір України. А для цього державним структурам варто було б визначити статус офісу Товариства «Просвіта» як центру українознавства та народознавства.

Севастопольці також звернулися до Центрального правління з проханням виділити кошти для забезпечення роботи завідувача бібліотеки -- методиста українського народознавства. Адже сподіватися на допомогу міста марно -- в бібліотечну мережу міста за рік надійшло лише 750 українськомовних книг, що склапо 1,4 % від всіх надходжень.

Отже, українська просвітянська бібліотека в Севастополі -- наша загальна справа, просвітяни. У кого які пропозиції? Чекаємо ваших листів.

НАВЧАЮТЬ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНІ ПРОФЕСІОНАЛИ

Освітній центр Товариства «Просвіта» всьоме завершив літню програму вивчення англійської мови «Вчителі англійської мови для України», організовану за проектом Українського Народного Союзу (США) при фінансовій підтримці Міжнародного фонду «Відродження».

Навчання англійської мови трьох рівнів (низький, середній та високий) проводилось у містах Вінниця, Херсоні, Харкові, Києві, Полтаві, Львові, Сокалі, Тернополі, Бережанах та с. Мала Сітинка Київської області. Слухачі курсів (віком від 12 до 54 років) задоволені здобутими знаннями. Учнівське було нелегко: 4 години занять щодня і додаткові домашні завдання. Але тепер усі вільно можуть спілкуватись англійською мовою з іноземцями.

Освітній центр після літньої перерви продовжує навчати української ділової мови. Замовиць курсів української мови повинен організувати групу з 12--18 осіб та укласти угоду. Товариство «Просвіта» забезпечує навчання висококваліфікованими викладачами, приміщенням (при потребі) для проведення занять та спонсорською підтримкою (при потребі), яку надає Координаційний Комітет Допомоги Україні США (голова Володимир Воловодюк, перший заступник Роман Воронка). До уваги слухачів пропонується дві програми: 1) ділова українська мова -- 40 годин; 2) українська граматика і правопис -- 50 годин.

Всеукраїнське товариство «Просвіта» та Український соціолого-освітній жіночий центр (при підтримці Посольства США) оголошують набір на 3-місячні курси для безробітних жінок із можливим подальшим працевлаштуванням їх:

1. Українська ділова мова -- 40 год.
2. Англійська мова -- 80 год.
3. Комп'ютерні навички -- 25 год.
4. Написання резюме, проходження інтерв'ю при працевлаштуванні -- 5 год.

Навчання безкоштовне.

РЕКЛАМУ В КИЄВІ РОБЛЯТЬ ЯНИЧАРИ І ВАРВАРИ

Закінчення. Поч. на 1 стор.

ж, розуміють. Тоді чому ж вони видають свою рекламну газету державною мовою Російської Федерації, а не державною мовою України? Чому, зрештою, вони порушують 10-у статтю Конституції та 6-у статтю Закону України про рекламу? Адже редактори столичних газет і рекламних видань є людьми грамотними: вони добре усвідомлюють, що і для чого роблять. Вони добре розуміють, що в Україні точиться запекла політична боротьба навколо питання: «Якою бути Україні -- справді українською чи україніською лише за назвою?» Власники і видавці газети «Київ на ладонях» стали на бік тих, хто будує «Україну», а не Україну. Вони сприяють ліквідації українства як нації. Отже, вони є сучасними яничарами.

Та хіба тільки вони. Добре відомим у столиці є рекламне видання «Пропону роботу», засновником якого є ПІК «Робота плюс». Судячи з назви та реквізитів, розташованих на другій сторінці, газета зареєстрована як українськомовна. А судячи з того, що в ній оголошення українською мовою зустріти практично неможливо, «Пропону роботу» є виданням яничарським. Його редактор ніби хоче сказати: «Ви хочете державної мови і національного відродження? Так я вам, дурні малороси, дав українську назву і любуйтеся нею». Не відстають від уже згаданих газет інші яничарські видання: «АВІСО», «Вакансія» та «Експрес-об'ява». Ніби глумлячись над законом, взятими зобов'язаннями та над українцями, вони старанно називають свої рекламні колонки та розділи по-українськи, а під ними -- жодного українського слова. Як же треба не любити свою мову, свою націю, щоб так цинічно зраджувати їй. Раніше столичне видання «РІО» друкувало рекламу частіше українською. Тепер власники цієї багатотиражної газети «бросили дурака залаць» і майже повністю перейшли на «общепонятний». Один розділ («здаю-наймаю») та виступи і рішення міської влади з якихось причин залишилися українськими. Та це, мабуть, ненадолго.

У столиці України є більше десятка рекламних видань і серед них жодного українського. Їх не варто тут перераховувати. З усього видно, що власники столичних рекламних фірм свою яничарську функцію донищення українського слова добре виконують і за це їм буде велика подяка від тих, хто будує плани перетворення України на ще одну російську державу.

Якби влада в нас була справді українською, то вона знайшла б спосіб примусити рекламних яничарів поважати закон. Змусити яничарів любити свою мову і поважати свою націю неможливо, бо вони втратили національне коріння. Але примусити поважати закон -- можливо. Станеться це тоді, коли влада буде в нас українська, а не яничарська. Можливо, діждемося колись.

Варвари у рекламі

Невже варвари? -- здивується читач. Йдеться про наших українських бізнесменів, які по-варварськи назвали свої підприємства, кафе, майстерні тощо. Що можна алегорично подумати про людей, які найменували свою вимірну справу не інакше, як «Петрошоп» чи «Бізон бі К'ю» і вимагають дозволу повісити вивіску з означенням написом над своїм коханим дитищем? Для того, щоб кияни мали уявлення про те, чи живуть вони в українській столиці, а чи у варварській, змушені дати повніший перелік зареєстрованих у Києві суб'єктів підприємницької діяльності, вивіски з назвами яких постійно красують перед нашими очима.

Стейк-хаус, Мак-драйв, Нон-стоп, Снек-бар, Голдмет, Каспіан клуб, Кірібіан клуб, Рімейк, Каделен-Таун, Елефант, Кенді, Стек, Бель Епок, Ріал Естейт енд Сервіс, Джеренал Сателайн, Америкен Автомобі Ко, Америкен Експрес, Кемпа Центр, Аль Джабаль, Бродвей Фешн, Капрічо, Брасері Лїоннез, Шато де Флер, Лас Вегас, Спліт, Віст, Шарман, Лайт Хаус, Бак Хаус, Ред-Грін, Фешн Клуб, Казино-Сті, Грін Гелері, Гранд Гелері, Д'Ескаль, Рест оф Бест, Біз-Біз, Бутік Шантель, Ностальжі,

Рест Клуб, Авто Хаус, Луверс, Меркатор-Поділ, Слан-Медіка, Радолта, Старт Аерос, Ентер Трейд, Елтус, Дімас, Далмнер, Стрімер, Рафако, Тріакон, Веспер, Юнар, Елар, Пімокс, Вімакс, Елтїкс, Хіліт ЛТД, Опіфар, Айяд, Дубль Вінд, Сайенс Арт, Олді Статурс, Самур, Амоксен, Елітконтракт, Сервік, Сімож, Альцест, Міралекс, Ібіс, Наві, Черч, Сетема, Каска-Імпекс, Терра Софт Сервіс, Фламінія, Лабелла, Віяна, Інфо-Терра, Южбор, Вікта, Віко-Маркет, Квадро Плюс, Самтел груп, Унілюкс, Автотрейдинг, Вальтер Авто, Енігма, Техновен, Відарт Європа, Євросет, Арредо Італія, Орлан Трейд, Метал Холдінг, Хаммер Плюс, Ампекс Мертінгер, Поділ Арта, Енестра, Скайд Вест, Анна-Дент, Август-Кий, Енерголайт, Екс-Трім, Еслі, Вірро, Ево, Віко, Веха-Юр, Сандора.

Сорок п'ять народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду з проханням дати офіційне тлумачення статті 6 Закону України «Про рекламу» та статті 4 і 12 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» щодо мови реклами, зокрема у рекламних виданнях. Конституційний Суд ухвалив, що це не є його компетенцією. Тоді у чий компетенції є приборкування рекламних яничарів і варварів та збереження честі і гідності української столиці? Виявляється, проблема реклами перебуває у компетенції Державного Комітету України у справах захисту прав споживачів.

Як Держспоживзахист дбає про мовні права українців

Якщо відвідати магазини, кіоски, ресторани, пункти обслуговування у столиці, то можна перекоонатися, що деякі з них закон поважають. Проте більшість керівникам «закон не пісан». Власникам комерційних установ Закон про мови «вовсе ні к чому». А хіба їх хтось контролює? Хіба той же Держспоживзахист розробив механізм контролю? Для повнішого уявлення про роль Держспоживзахисту у справі українськомовної реклами наводимо недавній лист «Просвіти» на ім'я віцепрем'єр-міністра Валерія Смоля.

Шановний Валерію Андрійовичу! Кабінет Міністрів має невдовзі затвердити Постанову «Про затвердження Типових правил розміщення зовнішньої реклами». «Просвіта» дала свої зауваження до її проекту. Проте вони розробником проекту Держспоживзахистом не враховані, що викликало у нас розчарування і глибоке занепокоєння. Наслідки впровадження розділу означеної Постанови під назвою «Вимоги до розташування спеціальних конструкцій» будуть просто жахливими з точки зору реалізації 10-ї статті Конституції. Про що йдеться?

Постанова унормовує проблему «розміщення» реклами, а в п. 27 згаданого розділу фактично йдеться про скасування вимоги отримувати дозвіл на «інформацію» (вивіску) про особу, розміщену на фасаді, біля входу (в'їзду), або про її продукцію на вітрині споруди, в якій ця особа займає приміщення. Вивіска, як випливає із тексту п. 27, -- це також «інформація про роботу підприємства у тому числі час роботи, повне юридичне найменування, профіль діяльності» тощо.

Що означатиме процитована частина п. 27 на практиці? Це означає, що після прийняття Постанови все, що буде писатися на фасадах, не буде вимагати дозволу, а отже, все буде писатися державною мовою Російської Федерації. У Києві жодна вивіска і жодна інформація написана нашою українською мовою не буде. Придумати таке можна було лише під тиском столичних рекламних кланів, яких не влаштує українська Україна. Ім, бачите, потрібна «Україна».

Тепер про п. 28. Тут йдеться про те, що «знаки для товарів та послуг, у тому числі ті, об'єктами яких є логотипи (словесні позначення)», іноземного походження «можуть наводитись у рекламі мовою оригіналу».

Хіба Вам, Валерію Андрійовичу, не відоме обурення української громадськості з приводу засилля англійської реклами у Києві та по всій багатостраждальній Україні? А хіба воно не відоме авторам проекту Постанови? То в чому ж річ?

Ось як вирішують цю проблему брати наші «старші». Вони дозволяють використання у рекламі іншомовних слів у разі передбаченої законом реєстрації товарних знаків, логотипів та знаків обслуговування «в любом другом, кроме русского, написании», але ... Цитую «Приложение к постановлению правительства Москвы от 16 апреля 1996 г. № 335»:

«... При этом высота и ширина букв в написании любых текстов, выполненных не на русском языке, должна быть, как минимум, в два раза меньше по отношению к основному русскому написанию. Количество и методы реализации изображений товарных знаков и логотипов на иностранном языке не должны доминировать над текстом на русском языке».

Шановний Валерію Андрійовичу! Керівництво «Просвіти» просить Вас зробити все, аби запобігти прийняттю Постанови «Про затвердження типових правил розміщення зовнішньої реклами» без зміни тексту її 27 і 28 пунктів. У цих пунктах приховано дозвіл писати, хто що хоче, як хоче і якою хоче мовою, тобто російською та англійською, аби лишень не українською.

Юрій ГНАТКЕВИЧ,
голова Київського
об'єднання «Просвіта»

ПЕРЕДПЛАТА НА 1999 РОЗПОЧАЛАСЯ!

Дорогі наші читачі!

Звертаємося до Вас, наших однодумців, наших порадиників, нашої єдиної підтримки: передплатуйте «Слово Просвіти»! Наші матеріальні труднощі спільні, але й мета одна: українська мова, Українська держава, щасливі громадяни України. Отож будьмо разом, будьмо співтворцями, стіймо до кінця!

Передплатний індекс 30617. Ціна на 1 рік -- 6 грн, на 6 місяців -- 3 грн. Пам'ятайте: «Слово Просвіти» -- це громадянська позиція!

Редакція

Наша громадськість нині відзначає 130 літ заснування Товариства «Просвіта». Незабаром минос також 10 років поновлення цієї визначної української організації.

Переяславський осередок — невід'ємна частка Всеукраїнської «Просвіти», тож варто озирнутися на пройдений нею шлях.

Перші спроби заснувати осередок у повітовому містечку Переяславі, яке належало тоді до Полтавської губернії, відносяться ще до початку нашого століття, однак самодержавна адміністрація не дозволила тоді цього зробити.

У 1910-х рр. у Переяславському повіті мешкало кілька інтелігентних родин. Зокрема троє братів Дорошкевичів — Олександр, Борис та Гліб, подружжя Мілковських — Володимир та Інна, брати Холодні — Григорій, Микола, Володимир, Петро, а також родини Гамалій, Стефановичів, Мировичів, Міхновських, Ченцових, Шалів, Ливицьких, Манжул, Біликів, Заболотних, Гайдуків, Захарченків, Кириченків, Тимошуків, Терещенків, Богоцьких, Науменків, Стороженків, Кулішів, Слюсаренків, Сениць, Косяненків та інших.

Однак місцева адміністрація та їхні покровителі не дали змоги тоді створити у Переяславі місцеву філію «Просвіти».

Культурне життя міста й повіту розвивалося ніби само собою — кожний намагався робити в міру своїх сил і можливостей, стихійно, так би мовити, на свій страх і ризик. Одні ширили рідне слово, беручи участь у театральних виставах та концертах, інші працювали в школах. При Переяславському Народному домі існував доволі чималий драматичний гурток, де ролі грали земські чиновники, вчителі, старші учні... Зокрема, ставились Шевченкові «Назар Стодоля», «Невольник», «Наймичка» (останні твори поета було спеціально інсценізовано). Ставили також п'єси М. Старицького, М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого. Деякі з наших земляків самі писали невеличкі п'єси морально-просвітницького характеру — Юрій Косяченко, Григорій Коваленко, Федір Заремба, Юхим Ілляшенко. Особливо варто назвати здібних виконавців ролей — Євгенію Стороженко, Ольгу Холодну, Ганну Чепцову. Вони, до речі, тримали зв'язок із київською «Просвітою».

До Переяслава приїздили популярні на той час актори — Віра Холодна, Поліна Самійленко, Наталія Дорошенко. Вчитель музики Михайло Левицький створив невеличку хорovu кооперативну капелу, часто приїздив зі своїм хором Нестір Городовенко, а наш земляк композитор Павло Сениця, коли приїздив на Переяславщину, зокрема у рідне село Дем'яні, дарував романси на слова Тараса Шевченка, Миколи Філянського, Микити Шоповала. Активним учасником цих вечорів був і брат композитора — Тарас Сениця.

Відвідували Переяслав і такі активні просвітители, як письменники Панас Мирний, Микола Вороний, педагог-мовознавець Софія Русова та інші.

Як реальність Переяславська «Просвіта» постала влітку 1917 р. Свого часу, чотири роки тому, місцева газета «Вісник Переяславщини» опублікувала низку матеріалів, присвячених Переяславській «Просвіті». Слід додати, що в останні роки проводилися й подальші дослідження цієї теми. Так, уточнено, що очолював «Просвіту» в Переяславі відомий педагог і літературознавець Олександр Дорошкевич (видавав у 1918–20-х рр. журнал «Вільна українська школа»), а Варвара Чередниченко, молода письменниця й учителька, була секретарем нашого осередку). Помічниками й секретарями Товариства були також Петро Шала та Володимир Чубук-Подільський. Про це свідчать архівні документи, які зберігаються в Центральному державному історичному архіві України в Києві, а також українська преса від 1917 р. — газети «Нова Рада», «Київська земська газета», «Переяславська газета». З них відомо, що до Переяслава у просвітянських справах, зокрема з питання українізації шкіл та гімназій, приїздили час від часу Софія Русова, Петро Холодний,

Григорій Коваленко та інші культурні й освітні діячі, які добре знали Переяслав і цікавилися його історією та культурою. Переяславська «Просвіта» утворилася на базі гімназійного гуртка «Юнацька спілка» (до якого, зокрема, належав майбутній славетний архітектор Володимир Заболотний, сторіччя якого цього року теж відзначається). Незабаром до «Просвіти» приєдналась частина національно свідомих учителів, селян, робітників та службовців.

Не завжди було легко молодій організації. Консервативні сили чинили перешкоди як самій «Просвіті», так і формуванню за її участі українських народних шкіл. Але, незважаючи на суворі умови й обставини революції та громадянської війни, часто з ризиком не лише для кар'єри, для службового становища чи здоров'я, але й для самого життя, кількість таких шкіл та бібліотек зрос-

«друге відродження 1960-х рр.», народжене «відлигою», панувала в Україні лиховісна «гвардія» Шербицького. У цей час спомини про Товариство «Просвіта» жевріли хіба що в головах сміливих одинаків та романтиків-одчайдухів. Та навіть і тоді в таких часописах, як «Жовтень», «Дніпро», «Україна», інколи та й промайне згадка про давню «Просвіту»...

З приходом часів перебудови прокинулися надії на нову «відлигу». І тут мені хотілось би згадати один із цікавих епізодів порівняно ще недавнього часу...

Пізнью осені 1985 р. я, тоді ще молодий місцевий шевченкознавець, думав-гадав, як гідно відзначити круглу дату — 140-річчя написання Шевченківського «Заповіту» в Переяславі 25 грудня 1845 року... Перекинувся про це словом із деякими науковцями і літераторами. Мало в кого було надії, що

відразу, а поступово, захоплюючи серця й уми дедалі більше небайдужих людей. Це відбувалося в усій Україні. Не став винятком і Переяслав.

Окрім того, до створення у нашій місті ініціативної просвітницької групи підштовхнули такі дві події.

Перша — це коли з Москви в 1986 р. прийшов наказ-циркуляр, підписаний тов. Демичевим, перевести записи експонатів у книги та інвентарні картки виключно російською мовою, що викликало обурення певної частини співробітників нашого музею-заповідника. Хоча, звичайно, це обурення було тоді дещо глузуватим і поки що притаманним, бо люди ще не вважалися словна відверто й організовано про це заявити.

Друга подія сталась наступного, 1987 р., коли надійшло розпорядження, цього разу

ЕСТАФЕТА ПРОСВІТЯНСЬКИХ ПОКОЛІНЬ

тала. І в цьому була заслуга саме «Просвіти». Просвітняни вже й тоді організовували концерти, драматичні вистави, ювілейні вечори українських класиків та історичних діячів, реферати й лекції.

На початку 1920-х рр. «Просвіти» в УРСР були ліквідовані, а точніше — «реорганізовані» у так звані «червоні просвіти», чи товариства «боротьби з неписьменністю». Проте й у таких формах українська інтелігенція, й зокрема переяславське вчителство, продовжувало добру й шляхетну традицію — ширити рідне слово рідною мовою. Старі наші просвітняни писали підручники й склали читанки для народу — як для маленьких, так і для дорослих читачів, незважаючи на нових ідеологічних чиновників. Популяризувалися (де лише це було можливо) досягнення літератури й мистецтва.

Але настали страшні 1930–1940 роки... Здавалось, що про Товариство «Просвіта» вже ніхто й не згадає. Здавалось, що все покритлося мороком забуття й неслави. Тим більше що основна маса активних просвітнян зазнала репресій. Однак таке враження складалось тільки на перший погляд — бо частини старожилів, зокрема вчителів, усе ж пам'ятала нашу стару класичну «Просвіту». Мені, наприклад, пощастило застати декого із цих людей (на межі 1950–60-х рр.) — Петро Дремлюгу, Василя Гайдуга, Пилипа Захарченка, Дмитра Івашенка, Наталію Іваненко...

І хоч ця спадкоємна ниточка в нас на Переяславщині часом була вельми тоненькою, та все ж вона з'єднувало покоління 1910–20-х рр. з поколінням 1960–1970-х, бо через усе наше згорьоване сторіччя червоною ниткою проходила саме просвітянська ідея збереження й оборони Українського Слова, духовності українського народу. Поети-шістдесятники, які були і є духовно та кровно зв'язані з Переяславським краєм, часто цікавилися старою Переяславською «Просвітою» і добрим словом не раз згадували про це у своїх творах. Серед них — Станіслав Тельнюк, Павло Мовчан, Володимир Коломієць, Станіслав Вишенський, Микола Луговик і ще молодші — вже за нами... Так традиції «Просвіти» передавалися більшою чи меншою мірою — від покоління до покоління. На межі 1970-х та 1980-х рр., у пору, коли було задушено

цей захід підтримають, оскільки офіційно дозволено тоді було тільки єдине Шевченківське святкування — 9 березня, яке мало назву «В сім'ї вольній, новій». А всі інші Шевченківські дати й відзначення їх в ідеологічних вартових підпадали під великий сумнів чи й навіть заборону. Та все ж такий вечір нам, переяславцям, пощастило тоді провести, заручившись підтримкою Спілки письменників України. Місцеву владу було поставлено перед реальним фактом і їй нічого іншого не залишалось, як підтримати цей захід, що ініціативу, що йшла явно не від неї. У зв'язку з цим пригадався ще один «просвітянський» спогад, який передував на півроку перед цим — з нагоди 40-річчя святкування Перемоги. Вже традиційно ці заходи в Україні проводилися російською і тільки російською мовою (принаймні в 1970–1980-ті рр. на Переяславщині — це достеменний факт!). Жодної української пісні, жодного українського вірша про бої, де полягли, крім бійців інших народів, ще й мільйони українців... І от автор цих рядків підготував для святкування й пошанування Дня Перемоги касету з піснями на слова М. Рильського, М. Бажана, А. Малишка, П. Усенка, П. Воронька та інших поетів і композиторів про Другу світову війну. Однак наші тогочасні місцеві властиві знехтували цією ініціативою, уникли звучання українських патріотичних пісень... А тому з наближенням 140-ї річниці «Заповіту» довелося діяти передбачливіше й далекоглядніше. Не буду зупинятися на деталях підготовки та проведення вечора, бо то повинна бути ціла окрема розповідь (і доволі цікава, як на мій погляд), але слід сказати, що пройшло все яскраво, насичено. А вже вперше після багатьох років затискування, замовчування, офіціозу й дозвонено-дистильованого та цензурованого відбору — розкуто й розкрилено в Переяславі прозвучало Шевченківське слово та призабуті пісні (окрім відомих усім) на слова поета. Народний артист України Павло Громошенко (не так давно ми, на жаль, втратили його) назвав цей вечір унікальним і «просвітянським», подібним до тих, які робили свого часу наші корифеї М. Лисенко, М. Старицький, О. Пчілка, Б. Грінченко... Так після довгих літ забуття й шельмування знову з'явилося у думках нашої інтелігенції слово «Просвіта». З'явилося, щоправда, не

вже з Києва, перевести школу № 1 на російську мову навчання, а також про ліквідацію педагогічного училища в Переяславі, яке зберігало чимало народних українських традицій у навчанні (училище перевели до напівросійської Білої Церкви). І тут на допомогу майбутнім нашим просвітителям прийшли письменники-земляки. Незабаром С. Тельнюк, П. Мовчан, В. Коломієць опублікували в газеті «Літературна Україна» дві статті про спроби подальшої русифікації України на місцях. Думки переяславської громадськості тут розділилися, зав'язалась дискусія в пресі.

Із початком 1988 р. з'являється ряд перших, так званих «неформальних об'єднань». Виникає ініціативна група й у Переяславі. Вона не мала навіть постійної сталої назви, хоч були пропозиції назвати — «Криниця» або «Прометей». Ця група налічувала приблизно 15–20 осіб і збиралася переважно приватно у котрогось із учасників. Складалася вона із деяких викладачів новоствореного в місті філіалу педагогічного інституту, науковців історичного заповідника, входила туди й частина робітників. Звичайно, ці люди ризикували бути піддані виробничим переслідуванням з попередженнями, доганами чи звільненнями... А вже не зовсім було зрозуміло, куди й як саме поверне наше життя й політика. І от, на початку 1989 р., коли в Києві відбувався перший установчий з'їзд новоствореної громадської організації — Товариство української мови імені Тараса Шевченка, постало питання про створення місцевого осередку Товариства.

16 квітня відбувся перший установчий збір Переяславського осередку ТУМу, на яких було переважною більшістю голосів обрано головою нашого міськрайонного осередку Миколу Корпанюка — викладача давньої української літератури, медієвіста Переяславського філіалу педагогічного інституту, який походить зі славетного карпатського роду майстрів-різьбарів Корпанюків, про яких свого часу чимало писалося в українській пресі... Цей день був сонячний і по-весняному дуже урочистий, світлий. Не можу не згадати, як напередодні зборів осередку відбулась у нас розмова з Миколою Товкайлом: кого б то найліпше годилося вибрати на голову Переяславської «Просвіти»... Корпанюк — майже водночас сказало ми й засміялися такому збігові ду-

мок. Виявилось, що ми не помилились у виборі.

А ще пригадалося того дня, як мій товариш із юнацьких літ Павло Колесник сказав: «Скільки літ я мріяв про цей день! І про те, що в нас буде справжнє Товариство, з великої літери» (незабаром Павло Васильович очолює Переяславський осередок Народного руху України). Тоді я відповів: «А пригадаєш, Павлуся, в нас двадцять літ тому теж було Товариство «Павлова ватага»? Згадай!»

Справді в 1965–1970-х рр. час від часу, майже щоліта на одному з мальовничих переяславських вигонів, а то й у лузі, понад рікою Трубежем, збирався невеликий гурт юнаків. Дехто з нас був студентом, інші – робітниками. Павло Колесник, Володимир Воловик, Василь Гречка, Микола Фуртес, Петро Кравченко, Олександр Мисюра та автор цих рядків... То було, так би мовити, стихійна парубочья громада, яку єднала любов до рідного слова і пісні. Те, що було в роки нашої юності, – не просто факт, а одна з найпрекрасніших сторінок нашого життя, нашої молодості. І коли через два десятиліття подалося Товариство української мови, ми з якоюсь внутрішньою гордістю могли згадати про це.

Поява нової громадської організації в місті 1989 р. викликала неоднозначний резонанс, поділивши активних громадян міста, природно, на прихильників, супротивників, тих, що вагалися. Головними опонентами ТУМу були партійні ідеологічні працівники, частина пенсіонерів та вчителів, які стояли на ґрунті ортодоксальних позицій «бачачи в ТУМі, на жаль, більше зла, ніж добра». Хоч у 1989–1991 рр. Товариство офіційно іменувалося ще ТУМом, чимало людей називало його все ж «Просвітою», підкреслюючи, що вона не просто створена шойно, а таки *поновлена*. Це було вельми до речі, бо величчю досягнення старої класичної нашої «Просвіти» – «Просвіти» І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, С. Васильченка, Б. Грінченка, В. Самійленка і багатьох інших наших корифеїв, свідчів українського письменства – неможливо було забути й не врахувати при наступній поступі вперед.

Товариство української мови відразу поставило низку болючих, однак назрілих питань і вимог. Спершу далеко не всього вдавалося досягти, однак крок за кроком поновлена «Просвіта» здобувала підтримку, набирала ваги й авторитету в суспільстві, зокрема, й у нашій місці.

Передусім було скасовано ганебний циркуляр, який забороняв вживати українську мову в записках про прийом експонатів до фондів історичного заповідника. Щоправда, поборотися за повернення українського статусу школі № 1 довелося довше. Аж через три роки рішенням нового уряду було відмінено цей незаконний акт чиновницького самодурства.

Переяславський осередок тоді налічував понад двісті чоловік. Трибуною Товариства стала велика стіннівка в центрі міста під назвою «Рідне слово», де протягом 1989–1992 рр. містилося багато друкованих та рукописних матеріалів із питань культури, мови, історії й політики.

Спочатку Переяславський осередок ТУМу часто звинувачували в тому, що він із сфери культури та боротьби за повнозначення й упродовження в життя української мови втручається у сферу політики, тобто виходить за рамки культурницької праці. Й справді, наші опоненти мали тут рацію. Однак необхідно сказати й про те, що в 1989 р. та в першій половині 1990-го в Переяславі ще не було ні Руху, ні УРП. А тому ТУМ, маючи національно-демократичний напрямок і статус, брав на себе розв'язання не лише культурних та мовних проблем, але й громадських та політичних. Тобто, наприклад, брати участь у черговій передвиборній кампанії, у відомому Ланцюгові Соборності

на початку 1990-го р., в екологічному мітингу 26 квітня та в інших заходах. Та й пізніше, коли в Переяславі появились осередки Руху, УРП, «Козацького братства», ТУМ не залишався осторонь найгостріших політичних та громадських проблем сучасного життя. Щоправда, неоднозначно це сприймалося навіть серед самих просвітян. Частина з нас вважає, що слід зосередитися виключно на культурницькій праці, оскільки місія «Просвіти», за великим рахунком, усе ж сягає далі, ніж зловбоденні суспільно-політичні проблеми... Тим більше що появились деякі нові політичні й громадські об'єднання, партії, спілки, комітети – отож «Просвіта» має бути саме «Просвітою». Хоча так вважає менша частина Товариства, однак частка правди в тім є. «Просвіта» має стояти на сторожі пам'яті й духовності свого народу. А це означає, що ми не повинні забувати своїх достойників, своїх славетних попередників.

Через різні обставини і причини свого часу наш осередок не зміг відзначити, як це належало б, навіть деяких «круглих» дат – як от 100-річчя від дня народження Миколи Хвильового, Максима Рильського, Василя Блакитного, 125 літ від дня народження Михайла Грушевського, 150-річчя Кирило-Мефодіївського братства чи й навіть 80-річчя Переяславської «Просвіти»... Звичайно, в наші нелегкі часи важко охопити всі ювілейні дати й пошанувати їх, але хоча б найголовніші такі потрібно. Це ж саме стосується й боротьби за культуру та чистоту нашої мови, за її неухильне дотримання і утвердження.

«Просвіта» має допомогти якнайширшим масам людей у тому, щоб авторитет української мови зростав. Великою легковажністю є з нашого боку спокійно спостерігати, як нашу мову засмічують різні «брифінги», «консенсуси», «шоу», «шлягери» і тому подібні «перли». Однак маємо почуття міри та деликатності, повертаючи до життя старовинні та діалектні слова, зоби не сміявся світ із наших «слухавок», «здибанок», «поеток» – № 1 і тому подібне. Поки що не вдалося нам вирішити питання про найменування хоча б деяких вулиць: повернення первісних або історичних назв їм чи скасування деяких випадкових чи недоречних назв. Або – болюче питання міжрелігійних чи міжконфесійних незгод. Не хочеться про це писати тепер надто широко, бо це – тема окремої серйозної праці. Та й не завжди була в цих прорахунок провина «Просвіти», однак уроки невдач теж слід урахувати.

Усе ж варто сказати, що в поновленій Переяславській «Просвіті» 1990-х рр. було й чимало здобутків та приємних сторінок. Хіба, наприклад, можна забути про участь наших просвітян-переяславців у величому святі 500-річчя Запорозької Січі у серпні 1990 р.? Уперше над знаменитим Дніпрельстаном ми тоді підняли український прапор. Хочеться також згадати низку вечорів, організованих переяславськими просвітянами. Передусім – це щорічні шевченківські вечори (серед них і ювілейний вечір 150-річчя написання «Заповіту» в 1995 р.), а також організація концертів до дня Незалежності України, вечір до 125-річчя «Просвіти», до 80-річчя битви під Крутами, цікаві літературні вечори, присвячені Іванові Франку, Пантелеймонові Кулішу, Симонові Петлюрі, Євгенові Маланюку, Володимирові Сосюрі, Софії Русовій, Ліні Костенко... Слід також згадати про активну участь членів Товариства в широких публікаціях на шпальтах місцевої преси, а також у масових заходах – мітингах пам'яті загиблих у війнах, померлих у голодоморах та репресіях... Усього перелічити – неможливо. Але все ж варто згадати, що Товариство «Просвіта» було ініціатором реставрації могили лікаря Андрія Козачковського, сучасника й друга Тараса Шевченка. Цю ініціативу підтримали тоді Товариство охорони пам'яток і міський відділ культури. Встановлено було також

пам'ятні хрести на кількох цвинтарях та в центрі міста на знак скорботи й пошанування тих наших земляків, які загинули в роки терору й голоду.

І нині ще триває боротьба Переяславської «Просвіти» за екологію культури краю, за повернення стародавніх назв вулиць міста, за поновлення деяких історичних храмів і пам'ятних місць, за поліпшення духовного й матеріального життя наших земляків. Сьогодні ми переживаємо справді нелегкі часи. Не вистачає коштів, підручників, часописів, книг... На жаль, ми не завжди відчуваємо підтримку місцевого вчителства. Частина педагогів (та й не лише вона) перебуває ще в полоні давніх і недавніх ілюзій тих, які багато обіцяють, але не дотримують свого слова. Хоч сама «Просвіта» здебільшого підтримує життєво необхідні вимоги вчителства й сприймає його біль, як власний. Розповідати про все це можна дуже багато. Та необхідно згадати й про тих людей, яких можна вважати найактивнішими в Товаристві 1990-х рр.

Передусім – це незмінний голова Переяславського осередку Товариства «Просвіта» (до 1992 р. ТУМу) Микола Корпанюк – умілий організатор, працелюбний, невтомний як у просвітительських справах, так і в наукових, дослідницьких. Учений-подвижник, справжній педагог, наставник студентської молоді. Його заслуги в збереженні, зміцненні й примноженні ядра осередку – безперечні. Незважаючи на завантаженість у викладацькій та науково-дослідницькій сферах, Микола Павлович веде Переяславську «Просвіту» ось уже майже десятиріччя.

Подружжя Товкайлів – Микола й Римма – організатори й ведучі художньо-просвітнянських вечорів і концертів. Незважаючи на чималу родину та багато клопотів у наш нелегкий час, Микола Тихонович учить хлопчиків кобзарського мистецтва, а також майструвати старосвітські бандури, як заповідав духовний його учитель маестро Георгій Кирилович Ткаченко (сто літ минуло цього року від дня його народження). Римма Іванівна має справжній дар актриси, педагога й уміло володіє ним на сцені.

Своєрідною естафетою поколінь українських патріотів для просвітян є наші почесні старійшини Товариства, які ставали на оборону української справи ще в 1940-і рр. й зазнали за свої переконання поневірянь та переслідувань: Олег Іващенко, Юрій Гайдук, Петро Таралон, Марія Білогородова... Незважаючи на вже немолодий вік та стан здоров'я, вони є діяльними учасниками процесу українського відродження наших днів.

Варто згадати тих людей, які стояли біля колиски Товариства, хоча з тих чи інших причин потім відійшли від нього. Хто виїхав до інших міст, хто, поглинутий обставинами життя, не зміг сповна віддатися справі «Просвіти», як це було раніше... Однак згадаймо їх: Вячеслава Гнатюка, Ореста Купчака, Василя Товкайла, Якова Дзюбу, Анатолія Тендітного, Павла Колесника, Івана Синельника, Станіслава Дембіцького, Марію Карп'юк, Станіслава Ткаченка, Анатолія Хмельницького та багатьох інших. Були, на жаль, і болючі втрати...

Так, у 1992 р. померла активна учасниця, душа Товариства – Зоя Голиця...

Картина громадського й культурного життя Переяславської «Просвіти» була б далеко не повною, якби не сказати й про теперішніх активістів Товариства (хоча більшість із них теж стояла біля витоків нашого осередку). Окрім згаданих уже, це – Іван Сердюк, Василь Мартиненко, Григорій Дубина, Григорій Остронос, Олена Розовик, Микола Стеценко, Володимир Воловик, Віктор Братчик та інші.

Часто матеріали «Просвіти» друкують місцеві газети «Вісник Переяславщини», «Папірус», «Діловий Переяслав». Свої приміщення для просвітнянських заходів нам люб'язно надають молодіжно-народний центр «Зустріч» (директор Микола Андрієнко), районний будинок культури, музей кобзарського мистецтва.

Незважаючи на сьогоденні труднощі та всупереч випробуванням долі, справа українського відродження не вмирає. Воскресіння «Просвіти», як і нашої духовності, шириться.

3 роси й води!

«Проходять по мені армії, та я устаю знову. Я на останнім плацдармі, у Bastionі Мови», -- так означено здекларував своє життя, творче і просвітнянське кредо Олександр Дробаха.

У ці дні, коли літо і осінь спільно вітають людей щедрими дарами і зрими роздумами, наш товариш-просвітянин зустрів своє 60-ліття, як і пасує справжньому козакові: є діти, є викозаний сад, є справа життя. Щиро бажаємо йому щастя-здоров'я на многі літа і надаємо слово.

Редакція «СЛОВА ПРОСВІТИ»

-- 24.01.1989 року «Літературна Україна» надрукувала статут Товариства шанувальників рідної (української) мови ім. Тараса Шевченка. Із моїх нотаток січня 1989 року: «Культура -- душа нації, мова -- серцевина культури. Вона -- перший і останній бастион української свободи і майбутньої справжньої державності. З розв'язання мовних проблем розпочинається Українська національно-визвольна революція.

4. 02. 1989 року відбувається Вишгородська районна конференція вже Товариства української мови. На початках беремося за проблеми освіти. Про себе ж гомонили: ТУМ -- перший крок до абсолютної політичної організації українства, альтернативної КПРС-КПУ на терені Вишгородщини. Так воно і сталося. Трохи пізніше, 17. 08. 1989 року, майже всім складом правління районного ТУМу створено районну організацію Народного руху, у квітні 1990 року нами було створено повнокровну районну організацію партійного типу -- УРП.

З перших днів діяльності ТУМу взяли ми на озброєння «Кобзар», життя і боротьбу нашого Поета і Пророка. Перший успішний масовий захід -- святкування його 175 роковин. Ми вважали ТУМ передусім політичною організацією, бо політика, по-нашому, все те, що сприяє виживанню, утвердженню нації.

17 лютого 1989 р. відбувся установчий з'їзд Товариства української мови ім. Тараса Шевченка на хвилі надзвичайного пориву, натхнення. Вгальне слово виголосив Олександр Гончар. Виступи -- один за другим яскравіший... Лейтмотиви: «О слово рідне, орле скутий», «О слово, будь мечем моїм!», «Смиліве слово -- то наш гармат, світлі вчинки -- то наш мечі»... Після з'їзду все дужче політизувалися культурні, освітні заходи з єдиною метою -- розбудити національну свідомість.

Після головного здобутку тих років -- незалежність України від 24. 08. 1991 року -- почалася хвиля спаду нашої революції. Свого апогею національно-визвольного змагання 1989--1991 років так і не до сягли. Незалежність 1991 року не була правничо пов'язана із самостійністю 1918--1921 років. Це дало можливість «лівим» (антидержавним силам) хазяйнувати у Верховній Раді (1990--1994--1998 роки), блокувати розвиток державотворення. Головна причина спаду революції -- занадто компромісна позиція національно-демократичних сил, української демократії. Її поступливість, часом угодство доведеться надолужувати роками тяжкою працею.

Через незавершеність політичних змін знову грізно постала проблема мови. Знову двомовність-двосудуше нарізається на нашій душі.

Отже, епоха експансії, вторгнення, агресії, загарбання набирає нової якості... Ось чому Товариство української мови -- «Просвіта» ім. Тараса Шевченка має бити на сполох, високо тримати прапор визвольних змагань, гуртувати український люд... Мова -- була, є і буде! -- першим і останнім бастионом української свободи.

Олександр ДРОБАХА,
м. Вишгород Київської області

Передплачуйте «Слово Просвіти» самі і колективно, первинними осередками, розповсюджуйте просвітнянську газету. Ми єдині в своїй меті, ми несемо Україні «Слово Просвіти»! Індекс 30617.

Олег КОЛОМІЄЦЬ

Статут — програмно-організаційні документи Товариства «Просвіта».

В історії України багато визначних і вагомих явищ, подій, які відіграли важливу роль у розвитку української нації, але донедавна вони замовчувались або подавалися тенденційно. Із здобуттям незалежності й завдяки утвердженню власної державності виникла можливість відтворити в усій повноті історичну правду, збагнути й дослідити ті сторінки, про які наше суспільство або нічого не знало, або ж мало викривлене уявлення.

Це, зокрема, стосується й історії Товариства «Просвіта». Пройшовши драматичний шлях розвитку, ця організація своєю подвижницькою діяльністю заслужила гідне місце в українській історії. А зароджувалася «Просвіта» у складних умовах іноземного панування.

З кінця XVIII ст. західна частина українських етнічних земель — Галичина перебувала у складі Австрії. 1848 рік приніс цій багатонаціональній державі певні демократичні свободи, закріплені в конституції. Настала нова епоха, котра (з перервою у 50-х рр.) відкривала народам імперії перспективи в розбудові власних національних культур і соціального поступу. Однак використання задекларованих можливостей залежало від рівня розвитку і національної згуртованості конкретного народу.

Українське суспільство Галичини в 50–60-х рр. XIX ст. у своїй основі становило майже неорганізовану, з низьким рівнем національної свідомості етнічну масу. Частина тогочасної української інтелігенції вже в першій половині XIX ст. чинила певні спроби для національного згуртування й культурницького виокремлення русинів краю. Створювалися й відповідні організації, такі як «Товариство греко-католицьких священників», «Руська Трійця», «Галицько-Руська Матиця» та інші. Однак мали вони елітарний характер, практично були відірвані від основної маси народу. А з часом деякі припинили своє існування, інші зійшли на манівці москвофільства. Але визначений ними напрям і започаткована праця стали вагомим підґрунтям для становлення нового покоління творців і будителів нації.

Частина української інтелігенції й університетська молодь, визнаючи себе часткою свого народу, піднявшись до рівня його духовної еліти, володіючи енергією й потребою праці для народу, розуміла, що тільки духовне воскресіння забезпечить йому майбутнє і зможе підняти його до рівня вільних європейських націй. Молоде покоління шукало дієвих шляхів і засобів, завдяки яким можна було б пробудити галицький люд і сформувати з русинського етносу український народ зі своєю національною свідомістю, міцною історичною пам'яттю, згуртований навколо непереборної ідеї — прагнення до життя, до волі, до поступу. Так зародився рух народівців-українофілів.

Для реалізації усвідомлених завдань народовцям потрібна була організація, котра стала б осередком об'єднання однодумців із числа інтелігенції, допомогла їм реалізувати свої прагнення та створювала можливість помножити зусилля, розгорнути широку просвітницьку роботу серед усіх верств і суспільних станів краю.

8 грудня 1868 р. у Львові було створено Товариство «Просвіта», яке стало масовою просвітницькою самоорганізацією підневільного народу. Пріснувавши 71 рік, Товариство своєю діяльністю виконало надзавдання — організувало українців до праці в царині духовній, чим викристалізувало основи нації, підняло русинів до рівня громадян, свідомих боротьби за свою державу.

Такого феномену було досягнуто завдяки подвижницькій роботі просвітян, котрі змогли адекватно оцінити реалії, визначити нагальні потреби й перспективи, що забезпечило «Просвіті» в складних умовах життєздатність, дієвість, загальнонародне визнання й успіх у реалізації поставлених цілей.

З огляду на це особливу цінність становить статутна діяльність Товариства, котра стала концентрованою й матеріалізованою тогочасною українською ідеєю, спрямованою на просвіту й розвиток — становлення нації. Саме статут, що організаційно й юридично оформили Товариство «Просвіта», є предметом цієї джерелознавчої статті.

Донедавна просвітницька тема замовчувалася. Відповідно і питання статутів Товариства слабо опрацьоване, а публікацію їх зібрання буде здійснено вперше до 130-річного ювілею Всеукраїнського товариства «Просвіта».

Враховуючи те, що в історіографії чітко не визначена кількість статутів, доцільно зупинитися на цьому детальніше.

Чи не в єдиній найповнішій праці, присвяченій Товариству, проф. С. Шаха [1] зазначено, що Товариство «... міняло... статут 5 разів» [2]. Автор подає короткий опис 6 статутів, прийнятих у 1868, 1870, 1876, 1891, 1913 і 1924 рр. В інформаційних даних, присвячених 60-літній діяльності організації

Товариства «Просвіта», чинним до 1939 р. Це ж підтверджують й інші опосередковані факти. В матеріалах, підготовлених до реєстрації читальні в с. Яблунівці Руській за 1937 р., є доданий (що було обов'язковим при реєстрації) статут 1924 р. [11]. У праці «Просвітний рух у Галичині...» [12] цитуються параграфи цього ж статуту.

Для повного з'ясування питання про кількість статутів Товариства необхідно зазначити, що в 1898 р. на загальних зборах було ухвалено певні доповнення до параграфу 2 чинного статуту від 1891 р. [13]. Збільшено членські внески. Однак ці зміни мали характер редакційних правок у плані конкретизації окремих положень, а суттєво нового варіанту статуту прийнято не було. Отже, і після 1898 р. діяв статут від 1891 р. з певними доповненнями в другому параграфі.

Кілька зауважень стосовно датування статутів. Процедура їх юридичного оформлення (саме це визначає критерій у

бування Виділу філіального і завідоляє о тім власть приналежну...» [17]. Тобто про започаткування заснування філії Товариства. Тому виникає потреба детальніше з'ясувати датування віднайденого статуту. Оскільки не всі змінені в 1876 р. положення збігаються у ньому.

Протягом 1877–1890 рр. (до прийняття наступного статуту) статутне питання на загальних зборах Товариства «Просвіта» (про що свідчать протоколи Товариства) порушувалося і приймалися певні зміни (в основному доповнення) у 1881 р. (12. 03), 1882 р. (02. 03) і 1888 р. (лютий). Конкретні доповнення були внесені у 1881 та 1882 рр. Зіставивши всі зміни із виявленим недатованим статутом, можна зробити конкретні висновки, на основі яких і встановити датування знайденого статуту.

1. Внесені зміни до статуту в 1876 р. відповідають лише частині параграфів віднайденого статуту. Тобто зміни до параграфів 9, 37, 38, 40, 41 ідентичні із положеннями відповідних параграфів недатованого статуту. Однак внесені

СТАТУТИ

[3], по суті, підтверджено дані проф. С. Шаха.

Однак ці джерела відносяться до кінця 20-х — початку 30-х рр. і ніде немає чітко зазначеного положення про те, що статут 1924 р. був останнім, чинним до 1939 р., тобто до кінця діяльності Товариства. Виникає запитання: чи в 20–30-х рр. були прийняті ще інші статуту? До з'ясування цього спонукав ще і той факт, що в ЦДІА України (м. Львів) зберігаються статуту «Просвіти», датовані 1929 (1 ст.) і 1933 (2 ст.) роками [4]. До того ж у протоколах загальних зборів Товариства (а саме вони приймали зміни статутів) за 1929 р. зафіксована пропозиція про зміну статуту, подавалася інформація стосовно статутної комісії [5] і щодо направлення проекту статуту філіям для обговорення [6]. Отже, було прийнято рішення про необхідність зміни статуту.

Забігаючи наперед, зазначимо, що нового статуту прийнято не було. На загальних зборах, проведених у 1931 р., статутне питання не обговорювалося. Воно було поставлене лише наступного року, однак знову без конкретних рішень [7]. У 1933 р. десятим пунктом порядку денного загальних зборів Товариства передбачалося розглянути питання зміни статуту. Однак цього не було зроблено. Спочатку в залі зібрання звучали пропозиції про зняття з порядку денного затвердження статуту і пропонувався провести тільки дискусію стосовно проектів. Було подано інформацію про результати праці статутної комісії [8]. Під час розгляду пункту 10 порядку денного відбулася дискусія з приводу доцільності прийняття статуту саме на цих зборах, пропонувалося перенести це на пізніше, а в «... межичасі засягнути ще в тій справі думки читальні й ширшого загалу...» [9]. І в результаті через відсутність... кворуму питання про зміну статуту не розглядалося [10].

У протоколах загальних зборів за 1936 р. статутне питання відсутнє.

Як впливає із наведених фактів, питання про прийняття нового статуту у 1929–1933 рр. було не тільки актуальним, але й робилися конкретні кроки щодо практичного його вирішення. Однак новий статут так і не був прийнятий. Це можна пояснити як складною зовнішньою ситуацією (1929–1933 рр. — період натиску польського шовінізму, горезвісної «пацифікації»), так і певною внутрішньою боротьбою в самому Товаристві. Саме ці чинники, очевидно, стали на заваді прийняття нового організаційно-програмного документа.

Звідси впливає, що статут 1924 р. був останнім прийнятим і затвердженим стату-

датуванні традиційна — це прийняття і схвалення певної редакції статуту на загальних зборах Товариства, а також затвердження у відповідних державних інстанціях, після чого вони набували юридичної сили. Цей останній момент і є визначальним у датуванні статутів.

Отже, чинних статутів Товариства «Просвіта» було 6, а саме: від 2.IX.1868 р., 16. XIII.1870 р., 14.X.1876 р., 18.VIII.1891 р., 17.I.1913 р. і 2.V.1924 р.

Для завершення загальної характеристики статутної проблеми необхідно зупинитися на питанні ідентифікації поданого нижче третього статуту від 1876 р.

У результаті тривалих пошуків вдалося виявити лише один примірник цього статуту, котрий, на жаль, пошкоджений. При переплетенні обрізано нижні рядки деяких сторінок, у тому числі втрачено і дату прийняття статуту. Однак, беручи до уваги конкретні факти, можна стверджувати, що знайдений статут прийнятий у період між 1876 р. та 1891 р. Це аргументується тим, що:

1. Текст і кількість параграфів відмінні від відомих статутів.

2. М. Творищо у своїй праці [14] зазначає, що «... в 1878 р. [15] змінила («Просвіта». — В. П.) статут, а на його підставі зачала закладати філії...». Саме ці положення про філії й розгорнуті вперше в знайденому статуті.

3. Наведені проф. С. Шахом у книзі дані [16] стосовно третього статуту ідентичні з положеннями виявленого, а саме: відмінено вступний, знижено річний внесок; звичайні члени отримали право доставати щомісяця одну популярну членську книжку.

4. За своєю структурою, мовою викладу, стилем, особливістю друку, за визначенням статутних положень він найбільше подібний до статуту 1870 р. Отже, знайдений статут міг бути написаний і опублікований у 70-х — поч. 80-х рр. XIX ст.

Однак внесені на загальних зборах Товариства (від 15 червня 1876 р.) зміни окремих параграфів статуту, що записані у книгу протоколів організації, лише частково збігаються з відповідними параграфами виявленого статуту. Головно збігаються зміни, внесені до параграфу 36: «Найменше 20 дійсних членів може з захованням законних приписів і за призволенням центрального Виділу утворити філію Товариства на підставі цього статуту. Філія вибирає певну місцевість для сталого про-

дповнення до параграфів 36, 38, пункт «г»; 42, пункт «г»; 48, 50, 51, 53 не відповідають аналогічним у віднайденому (ЦДІАУ. Львів. — Ф. 348, оп. 1, спр. 7628, с. 220–222). Тобто віднайдені статут немає підстав датувати 1876 р.

2. Така ж ситуація із співвідношенням внесених змін до статуту у 1881 р. Доповнення до параграфів 1, 12 пункт «а», 16, 19 пункт «е» ідентичні із текстом аналогічних параграфів у недатованому статуті. А зміни, внесені до параграфів 2, 20, 31 у знайденому статуті відсутні. (ЦДІА України Львів. — Ф. 348, оп. 1, спр. 7628, с. 406–407). Тобто віднайдені статут немає підстав датувати і 1881 р.

3. Зміни, внесені до статуту на загальних зборах Товариства «Просвіта» від 02. 02. 1882 р., повністю відповідають відповідним положенням віднайденого статуту. Збігається також положення, зазначене в протоколах Товариства, що параграф 57 є останнім параграфом статуту (ЦДІА України. Львів. — Ф. 348, оп. 1, спр. 7629, с. 1–3).

4. На загальних зборах Товариства «Просвіта», проведених у лютому 1888 р., обговорювалися зміни лише до двох параграфів. Із протоколів (через нечіткість формулювання) неможливо зрозуміти, чи ці зміни були прийняті і їх немає у недатованому статуті (ЦДІА України. Львів. — Ф. 348, оп. 1., спр. 7629, с. 199).

5. Внесені зміни до статуту у 1881–1882 рр. не змінювали суті положень відповідних параграфів, а лише їх доповнювали і конкретизували. Помітні зміни торкалися лише двох параграфів. Так, у 1881 р. у параграфі 1 додано слово «пізнання», що повернуло формулювання мети Товариства до первісної його форми з 1868 р. У 1882 р. змінено кількість заступників із 3-х до 5-ти (параграф 31).

Таким чином, можемо стверджувати, що віднайдені, недатовані документи — це статут 1876 р. із внесеними редакційними доповненнями, прийнятими у 1881 та 1882 рр. Конкретніше — це нова редакція статуту від 1876 р., датована 1882 р. Саме цей документ і буде проаналізовано в наступній частині. Текст статуту за 1876 р. віднайти не вдалося, очевидно, він утрачений.

Розкриваючи зміст основних статутних положень, доцільно згрупувати їх у 3 розділи: мета і засоби, склад та організаційна структура Товариства.

Сутність будь-якої організації, її спрямування та орієнтації визначають зазначені в статутах програмні цілі, що групуються в

декларованих меті і засобах. Ці дві структурні ланки програмних засад є не тільки взаємозв'язані, але й взаємообумовлені, і доречно їх подавати нероздільно. Крім цього, зміст меті і засобів її реалізації, взяті в історичному зрізі, дають змогу простежити етапи розвитку Товариства, його рівень та потенційні можливості, здатність оцінити потреби суспільства й визначити шляхи їх реалізації.

Характеризуючи цілі Товариства «Просвіта», розглядаючи їх динаміку, можна зробити висновок, що вони хоч і перебували в постійному розвитку, однак своєї корінної суті не змінювали, а лише конкретизували окремі її сторони. Це свідчення того, як Товариство опанувало ситуацію, чіткіше її розуміло і, підсумувавши досягнення, визначало нові пріоритети через зосередження в певні моменти на конкретних напрямках діяльності. Засоби не тільки розкривали шляхи реалізації цілей, але й доповнювали їх, давали реальне бачення механізму дії. Виходячи з цього, можна визначити ряд

конференцій, лекцій, музичних вечорів). У третьому статуті внесено ще пункт про організацію промислово-господарських та етнографічних виставок.

Отже, саме в цей період Товариство однозначно визначилось як просвітницька організація, котра була зорієнтована на масовість, на залучення до співпраці якнайширших верств народу. Це підтверджується зниженням членських внесків, що передбачено в статуті від 1876 р.

Наступним, третім етапом у становленні програмних засад став статут за 1891 р. Мета визначалась як просвіта і піднесення добробуту руського народу. Організаційно зміцніле Товариство, добившись певних результатів, прагнути суттєво поглибити й розширити свою діяльність і підняти її ефективність, акцентує увагу в цьому статуті на економічній сфері. Тобто поняття «просвіта» конкретизується, набуває нового звучання.

По суті положення статуту 1876 р. стосовно «засобів» збережені, однак окремі з них подані в більш узагальненій формі.

економічну просвіту народу. В результаті внесених змін сутність Товариства не змінилася -- воно й далі зберігало просвітницький статус із відповідним розширенням сфери свого впливу.

Четвертий, завершальний, етап у формуванні програмних орієнтирів становили два останні статуту «Просвіти», прийняті у 1913 та 1924 рр. Хоч визначена в них мета, певні відмінності, однак, якщо врахувати викладені «засоби» їх реалізації, доходимо до висновку, що корінної, суттєвої різниці між ними немає. У п'ятому статуті метою Товариства є «... просвіта і піднесення культури та добробуту українського народу у всіх його верствах і напрямках життя». Тобто організація визначила новий пріоритет у своїй діяльності -- піднесення культури при збереженні просвітницького й економічного напрямків. Для цього введено нові пункти в розділ «Засоби» і відредаговано деякі старі. Серед нових (ст. V): д) організація масових народних заходів; ж) заснування видав-

лише на культурницьку діяльність. Виступаючи на загальних зборах Товариства 5.III.1924 р., референт статутного питання В. Рев'юк зазначив, що «... зміни... продиктовані потребою вилучення зі статуту тих постанов, які стосуються економічної діяльності, тому що вони є анахронізмом. Із огляду на існування подібних до цього установ, Товариство «Просвіта» займається тепер виключно просвітницькою діяльністю» [18]. Однак орієнтації, напрямки, зазначені в «засобах» останнього статуту, дещо спростують наведені вище положення. По-перше, знято лише пункт «к», котрий мав тільки економічне спрямування. Інші збережені, в тому числі й «б», «з», окремі положення яких мають економічну орієнтацію. Пункт «і» (виключно економічний) збережений у скороченому варіанті.

По-друге, нові пункти, що визначили б нові положення стосовно культурницької праці, відсутні. Для цієї потреби відредаговано «л» та «н» пункти, у яких

«ПРОСВІТИ»

етапів у формуванні програмних засад, зазначених у статутах Товариства.

Перший статут визначив метою діяльності Товариства пізнання і просвіту народу. Цьому відповідали й «засоби», котрі передбачали збирання й публікацію плодів усної народної творчості та друкування популярних періодичних видань із різних галузей науки, зрозумілих народу.

Звідси випливало, що Товариство на початку своєї діяльності мало науково-освітній, елітарний характер, адже вивчати («пізнавати») народ, займатись видавничою справою могла тільки інтелігенція. Широка масово-просвітницька робота не передбачалася. Зазначені статутні положення символізували по суті першу практичну спробу творення організації, котра мала на меті, задекларувавши основні свої засади, зібрати однодумців, які прагнули б працювати для народу.

Отже, перший статут мав організаційно-декларативне спрямування і був програмним документом елітарної за характером організації.

Другому етапові у формуванні мети та засобів відповідають два наступні статуту (1870 р., 1876 р.). Пройшовши період зародження, Товариство чітко визначилось як просвітницька організація саме в цих двох документах. У другому статуті положення про пізнання народу відсутнє, а мету організації було зведено до поширення просвіти між руським народом. Хоч третій статут і повертається у визначенні цілей до первісного варіанту, тобто пізнання й просвіти, -- однак це вже не має елітарного характеру. А «засоби» у двох статутах практично однакові. (Доречно зазначити, що положення про «пізнання народу», як складова частина діяльності Товариства, присутнє (переважно в розділі «Засоби») майже в усіх статутах, за винятком другого.) Згрупувавши їх, можна виділити такі напрямки дії:

-- видавничу справу, котра передбачала як друкування власних видань, так і підтримку і розширення різних «корисних видавництв»;

-- творення власних структур просвітницького характеру, таких як бібліотеки, читальні, бурси, а згідно зі статуту за 1876 р. -- і народного музею;

-- здійснення різних заходів, котрі б сприяли просвітницькій діяльності, збільшували її ефективність та спонукали до підтримки національної ваги справи (матеріальна допомога окремим представникам української інтелігенції, студентській молоді; організація наукових

Крім цього, внесено нові пункти, котрі відповідають економічному напрямку діяльності, як-то:

-- ведення економічної просвіти шляхом повчання, допомога і надання порад при придбанні насіння, сільськогосподарських знарядь, заохочування до праці, ощадності тощо;

-- творення власних економічно-господарських структур, таких як рільничо-господарські спілки, крамниці, шпихліри тощо.

До розділу «Засоби» у четвертий статут

нічо-поліграфічних структур; пункт «з» розкриває новий погляд Товариства на шкільництво, де передбачено ведення вищої школи і певних господарських шкіл тощо; н) проведення конкурсів і преміювання за твори письменства й «умілість».

Ряд пунктів, розкритих у попередньому статуті, тут подано в новій редакції, зокрема, зроблено акцент на діяльності в культурницькому напрямі:

г) передбачено організацію аматорських вистав, ведення народного театру та кінотеатру;

Будинок читальні «Просвіта» в м. Микунціях

внесено організаційний момент, котрим передбачено заснування філій, читальні і опіку над ними.

Внаслідок внесених змін у 1898 р. доповнено окремі пункти другого параграфу. Так, у пункті «б» розкрито механізм ведення економічної просвіти, а в пункті «д» до існуючого тексту додано формулювання про «вказування джерел заробітку...»

У цілому ж зроблено доповнення тільки до 4 пунктів «а», «б», «г», «д» та подвоєно суму членських внесків у параграфі 8.

Як бачимо, економічна сторона діяльності Товариства охоплювала поширення економічних знань та здійснення практичних заходів щодо організації окремих економіко-господарських структур, що сприяло веденню більш раціональної господарської діяльності.

Отже, економічне спрямування, зазначене в статуті, передбачало в прямій чи опосередкованій формі здебільшого

і) введено, крім створення бурс, організацію дитячих дошкільних закладів, літніх таборів відпочинку тощо.

В пункті «п» досить широко подано розвиток закладів економічного спрямування -- вірцевих господарств, деревних шкілок, крамниць, шпихлірів тощо.

Як бачимо, в цьому статуті визначено основні напрями діяльності «Просвіти» найповніше. Вони охоплюють від 1913 р. просвітницьку роботу й у соціальній, і в економічній, і в культурній сферах.

Саме це положення і становило розгорнуто-конкретизовану форму визначеної статуту мети Товариства, котра включала в поле просвітницької діяльності найважливіші сторони суспільного буття, від яких залежить повноцінний розвиток народу (до речі, у п'ятому статуті вперше використано термін «український народ»).

У зазначеній меті останнього статуту термін «добробут» знято й узятю орієнтацію

економічний акцент змінено на культурницький. От і все.

Отже, в статуті за 1924 р. економічний фактор не усунений, а обмежений, тобто мова йде про звуження сфери економічної діяльності Товариства, а не про її абсолютну ліквідацію. Звідси випливає, що серйозних підстав розділяти ці два статуту стосовно програмних засад немає. Вони становлять розгорнутий і максимально розвинуту форму у визначенні програмних орієнтирів організації, які охоплюють основні сфери життя нації, за винятком політичної, але, по суті, безпосередньо підходять до неї.

Розглянувши в історичному розрізі програми статутів Товариства «Просвіта», можна зробити висновок, що ця організація мала тільки національний і просвітницький характер та зберегла його до кінця свого існування. Однак поняття «просвіта» необхідно сприймати в якнайширшому розумінні цього слова -- тобто просвіта різних верств українського народу (західного краю) в усіх важливих напрямках суспільного буття.

Наступним важливим вузлом проблем, зазначених у статутах, є склад Товариства «Просвіта». Він передбачав диференціацію членства на кілька категорій, які з розвитком організації певною мірою модифікувалися, набували нових ознак.

У першому статуті передбачено три категорії членів -- «звичайних», «кореспондуючих», «почесних». Відмінність між першими двома категоріями полягає лише в умовах прийому до організації. Якщо «кореспондуючому» належало самому звертатися до управи, то «звичайний» з цього приводу отримував запрошення від Товариства. Всі інші вимоги до них однакові, це:

-- бути русином, тобто українцем, надавати матеріальну і моральну підтримку організації й виконувати її ухвали.

«Кореспондуючі» і «звичайні» члени мали право: активного і пасивного вибору та голосу на загальних зборах; вносити пропозиції й запити на загальних зборах; бути присутніми на засіданні управи з довірчим голосом; вносити пропозиції щодо діяльності Товариства; ознайомлюватись із його фінансовою діяльністю; купувати за півціни видання «Просвіти» (це й обов'язок).

Звання «почесного» члена міг отримати кожний (національність не передбачена),

Закінчення на с. 8

Закінчення. Поч. на с. 6, 7

в кого є заслуги перед Товариством і на запрошення цю честь прийме. Права і обов'язки не передбачені.

У наступних трьох статутах (далі ст.) — 1870, 1876, 1891 рр. — кількість категорій не змінено, однак замість членів «кореспондуючого» введено категорію члена «вспомогаючого». А в двох останніх передбачено нову категорію — члена «добродія», котра доповнила низку вже існуючих.

Вважаємо за доцільне подати характеристику окремих категорій, прослідкувавши динаміку відповідних змін.

Вимоги до «звичайних» членів передбачали: бути представником руської, а з п'ятого статуту — української народності. «Звичайними» членами могли бути і різні українські організації.

Вимоги до «вспомогаючих» членів: матеріальна підтримка організації (другий ст. визначає її суму — мінімум 10 зол., одноразовий внесок або щомісячно по 10 кр.; третій і четвертий ст. визначили 50 кр. щорічного внеску; за п'ятим ст. одноразовий внесок сягав 10 корон, або щорічно по одному кр.; за шостим ст. суму внесків визначали загальні збори Товариства) або відповідна літературна діяльність, яка відповідає цілям організації. Останнє положення у п'ятому і шостому ст. відсутнє.

Членом «добродієм» (з п'ятого ст.) могла бути особа лише української народності (а також організації, громади тощо), одноразовий внесок якої — 200 кр. або рік такої ж вартості. За шостим ст. суму внеску визначали загальні збори.

У «почесні» члени приймали осіб за видатні заслуги перед українським народом або Товариством. Це визначення збережено в усіх статутах, починаючи з другого.

На відміну від першого статуту, в наступних правах і обов'язках різних категорій членів подані більш чітко і диференційовано.

Повні, розгорнуті права передбачені лише для членів «звичайних». У другому і третьому ст. вони майже збігаються з правами «звичайних» членів, що були визначені у першому ст. з певними змінами редакційного характеру. П'ятий і шостий зафіксували конкретні доповнення, викликані організаційними змінами в Товаристві. Із введенням так званої репрезентативної системи (1913) на загальних зборах «звичайні» члени володіли тільки правом пасивного вибору і дорадчим голосом. Однак на зборах філіяльних вони мали вирішальний голос і право активного та пасивного вибору, а також право бути обраними делегатами на загальні збори, крім цього, отримували відповідні членські атрибути тощо.

«Звичайні» члени — це єдина категорія, для якої передбачено такі обов'язки: платити вступний внесок, який із третього ст. знято; платити місячні членські внески, а з третього ст. щорічні; сприяти своєю працею Товариству; виконувати рішення організації й визначені обов'язки.

Останнє положення у четвертому і шостому ст. відсутнє.

Члени «вспомогаючі» мали право: подавати до головної управи, у п'ятому і шостому ст. і до управи філії, письмові пропозиції щодо видавничої та господарської діяльності Товариства; купувати 2 примірники видань організації за півціни, у третьому і шостому ст. відсутнє.

«Почесним» чл. були забезпечені такі права: бувати на загальних зборах, а з п'ятого і шостого ст. — і на зборах філій, із правом виступу; подавати відповідні пропозиції; відвідувати засідання управи й подавати там відповідні пропозиції (у п'ятому — шостому ст. участь у засіданнях управи не передбачена).

Права вибору вони були позбавлені (це право отримали у п'ятому і шостому ст.). Права членів «добродіїв» (п'ять, шість ст.) ідентичні з правами «почесних» членів.

У члени «звичайні», «вспомогаючі» і «добродії» приймала центральна, а з четвертого — головна управа. «Почесних» же членів іменували загальні збори на пропозицію головної управи.

З розвитком організації та ускладненням суспільно-політичної ситуації в статуті вносяться певні зміни, котрі визначають види членства. Починаючи з четвертого ст., всі, хто був причетний до «Просвіти», поділяються на два види членів — членів Товариства, про яких сказано вище, і членів читальні. Статус останніх мав певні особливості.

У вимогах до членів читальні зазначено про їх обов'язкову належність до української національності. Крім цього, у четвертому ст. передбачені й вимоги морального характеру, порушення яких викликало позбавлення прав членства. Право прийому, як і виключення з членів читальні, надано управі читальні.

Права та обов'язки члена читальні передбачали: брати участь у загальних зборах читальні з правом пасивного й активного вибору до управи читальні, котроювати її діяльність; користуватися друкованими виданнями, які є в читальні; отримувати допомогу, яку надаватиме читальня своїм членам; платити членські внески; брати участь у спільних заходах і нарадах.

У п'ятому і шостому ст. додатково зазначалося, що члени читальні можуть бути обраними делегатами на збори філій і на загальні збори Товариства, де мають один голос. На зборах філій вони позбавлені права пасивного вибору, оскільки не є членами філій.

Згідно із четвертим ст., права членів читальні поширювалися лише в межах читальні, а участь у загальних зборах і зборах філій не передбачена.

Визначивши склад Товариства і засади, які лежали в основі членської структури, зауважуємо, що члени, котрі становили основу організації і відповідно мали вплив на зміст і напрями її роботи, повинні були бути українцями. Це по суті один із головних статутних моментів, що зумовлював організацію виключно національного спрямування.

Закладена в структуру членства диференціація давала змогу організації збільшувати свій авторитет і розширювати соціальну базу й підтримку Товариства, не втрачаючи головної, національної, суті.

Організаційна структура Товариства «Просвіта» з його розвитком та збільшенням числа прихильників, із зростанням соціальної ваги організації змінювалася, набувала нових форм, поступово ускладнювалася і вдосконалювалася.

Згідно з першим статутом, Товариство визначалося як одноступенева організація. Керівними органами були загальні збори, котрі відігравали вирішальну роль, і Управа, яка вершила поточними справами. Спірні питання вирішував мировий суд.

У наступному статуті організаційна структура змінюється, набуває нових рис. Керівні органи отримують статус центральних (загальні збори та центральна управа). На місцях діють органи периферійні — збори й управи повітові. Саме цей статут уперше передба-

чив можливість створення читальень «Просвіти». Однак в організаційну структуру вони внесені не були. Роль судових органів виконували загальні збори та мировий суд.

Третій статут зберігає зазначені в попередньому центральні органи, а повітові структури замінені філіями (доречно зазначити, що можливість заснування філій передбачена ще в попередньому статуті). Трактатування судових органів залишено без змін.

Визначення центральних органів Товариства, передбачене четвертим статутом. Загальний збір та головна управа збережені в усіх наступних статутах. Керівні органи філій залишені без змін. В організаційну структуру Товариства «Просвіта», зафіксовану цим статутом, вносяться розділ, присвячений читальні та її керівним органам, якими названі збори читальні й управи. Саме в четвертому статуті організаційна структура Товариства набула своєї розгорнутої форми. Судовими справами вершив мировий суд. Це визначення збережено в усіх наступних статутах.

П'ятий статут вносить певне доповнення в організаційну структуру Товариства «Просвіта» — ревізійну комісію. Збір читальні отримує назву загальний збір. Крім цього, зведено нову структуру — контрольну комісію читальні.

Така структурна форма Товариства, визначена у 1913 р., була найбільш повною і остаточною, а тому без суттєвих змін збережена й у статуті за 1924 р.

Зробивши загальний оглядовий аналіз статутів Товариства «Просвіта», маємо змогу прослідкувати динаміку, характер і напрям розвитку програмно-організаційних засад найбільшої, найвпливовішої і найпотужнішої української організації минулого. Це чудовий зразок національної організаційної думки другої половини XIX — першої половини XX ст., яка зуміла не тільки зорієнтуватись у складних умовах іноземного панування, але й забезпечила існування організації, здатної розвиватися, вдосконалюватися, витримувати удари і суспільні потрясіння й вести народ до визначеної мети — просвіти в широкому загальносоціальному розумінні, а відтак і до творення духовних основ нації, через організаційне згуртування народу й вироблення загальнонаціональної психології, державницької свідомості.

При підготовці цього матеріалу проведено фронтальний перегляд бібліотечних та архівних фондів на предмет виявлення текстів статутів Товариства «Просвіта», внаслідок чого віднайдено всі статuti.

Частина з них (ст. за 1891, 1913, 1924 рр.) зберігається в різних бібліотеках й архівах і є загальнодоступними. Статuti за 1868, 1870 та 1876 рр. становлять бібліографічну рідкість і виявлені в єдиному примірнику. Перший статут Товариства (1868) зберігається в ЦДІА України. Львів. — Ф. 362, оп. 1, с. 196, арк. 5-6; другий (1870) — у відділі рідкісної книги Львівської НБ ім. В. Стефаника НАН України (11 комп. 1-21 АСП. 9217); статут за 1876 р. зберігається в особистій бібліотеці І. Франка (Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, відділ рукописів, № 1115 (комп. 10)).

Примітки

1. Перський Степан. Популярна історія Товариства «Просвіта» з ілюстраціями. — Львів, 1932.

2. Там само. С. 24.

3. ЦДІА України. — Львів. — Ф. 345, оп. 1, с. 92, арк. 10.

4. ЦДІА України. — Львів. — Ф. 348, оп. 1, с. 15, арк. 1-25; ф. 348, оп. 1, с. 21, арк. 1-46.

5. ЦДІА України. — Львів. — Ф. 348, оп. 1, с. 160, арк. 185, 186, 189, 210.

6. Там само. Арк. 214, 217.

7. Там само. С. 162, арк. 112.

8. Там само. Ф. 349, оп. 1, с. 163, арк. 84-85.

9. Там само. Арк. 90.

10. Там само.

11. Львівський обласний державний архів. — Ф. 1, оп. 53, с. 10-54, арк. 78.

12. Просвітний Рух в Галичині. Який досвід винесло з нього греко-католицьке духовенство? — Львів, 1937.

13. Справоздане з діяльності Товариства «Просвіта» за час від 1 січня 1898 р. до 31 грудня 1899 р. — Львів, 1899. — С. 32.

14. Творидло М. Нарис історії просвіти на Галичині. Інститут рукопису ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН України. — Ф. 114, № 23, арк. 15.

15. Очевидно, друкарська помилка, оскільки праця зберігається в машинописному варіанті.

16. Див.: Степан Перський. Названа праця.

17. ЦДІА України, Львів. — Ф. 348, оп. 1, с. 7628, арк. 221.

18. ЦДІА України. — Львів. — Ф. 348, оп. 1, с. 163, арк. 21.

Володимир ПАЩУК,
Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України
Центральний державний історичний
архів України, м. Львів

Фотолітопис «Просвіти»

Товариство «Просвіта», місячні просвітні курси в Бересті на Поліссі 16.11 — 16.12 1927 р.

ПІСНЯ ЛИНЕ В НЕБО СИНЕ...

Гордістю Червоноградського осередку «Просвіти» є хор, заснований восени 1989 р., який і діє дотепер. Незабаром святкуватимемо його десятиріччя. З кожним роком хор удосконалював свою виконавську майстерність. Якщо з осередку Товариства багато людей пішло в політичні партії, то чисельність хору стабільна: 50-55 чоловік. За ці роки він тричі здобував звання «Народний».

Хор аматорський, існує на пожертви національно свідомих громадян, активно підтримують нас міська влада, громадські та політичні організації міста. В репертуарі є понад сотня творів: народні, стрілецькі та повстанські пісні, класичні твори, колядки, щедрівки, літургія св. І. Золотоустого, гімн «Просвіти».

Географія наших поїздок досить широка: Тернопільщина і Ковель, Нововолинськ і Володимир-Волинський, Берестечко і Звенигород, Самбірщина і Рахівщина...

Повним складом ми двічі побували в Польщі серед української діаспори, двічі в Красноармійську і Дмитрові на Донеччині, де виступали на шахах, у парках та шахтарських селищах з патріотичною програмою. Здобули прихильність тамтешніх людей, знайшли друзів (а це було нелегко) і порозуміння з місцевою владою, не завжди прихильною до гостей із Західної України. Побували у Фастові, Каневі та двічі у Києві. У січні 1994 р. уперше колядували для ялинки на Хрещатику, дали концерти колядок у Будинку вчителя, Будинку кіно, на території Печерської лаври, в церкві св. Миколая на Аскольдовій могилі, в Покровській церкві. У липні 1995 р. наш хор узяв участь у хресному ході від

святої Софії до пам'ятника Магдебурзькому праву, де після церковної відправи і виступу святійшого Патріарха Філарета мали честь відкрити концертну програму духовними творами.

Диригент і керівник хору Ольга Бабська та концертмейстер Галина Зам'ятіна — чудові фахівці і водночас фанати творчої роботи: за 9 років хор дав близько 150 концертів.

Крім концертної діяльності, в перші роки нашого відродження Товариство виділяло певні суми на трансляцію першої сесії ВР, на пам'ятник Т. Шевченкові у нашому місті, на допомогу героям-чеченцям, на організацію екскурсій, підтримку національної преси. Двічі гостювали в нас на Різдяні свята діти з Донеччини, що сприяло зміцненню стосунків між містами-побратимами Червоноградом та Красноармійськом. Туди ж надіслали 250 примірників підручників українською мовою.

Сьогодні, розуміємо, слід активізувати роботу осередку, на гідному рівні відсвяткувати 130-річчя заснування Товариства «Просвіта», створивши відповідну концертну програму, виступити з нею і за межами нашого міста, довести всім недоброчинцям України і своїм перевертням та яничарам, що Україна була, є і буде самостійною, незалежною державою, а «наша дума, наша пісня не вмре, не загине!»

М. БЕРЕЗОВСЬКИЙ,
адміністратор Червоноградського
народного хору «Просвіта»

ПТАХОВІ В НЕБО ВІКНО ВІДЧИНИЛИ...

Турботлива людська рука останнім дотиком відпустила на волю пташенятко з широко розкритим дзьобиком. Літай і співай, пташко! Така емблема 1-го Міжнародного фестивалю «Українське бельканто запрошує», який щойно, у дні святкування сьомої річниці Незалежності України, відбувся в Донецьку. Цим фестивалем стартувала програма «Обдаровані діти», розроблена Головним управлінням освіти Донецької облдержадміністрації.

...Зал Донецького театру опери та балету ущерть заповнений. Фінал, гала-концерт. Звучить музика, називають імена переможців.

А в мене перед очима інший зал — на третьому поверсі Донецького обласного палацу дитячої та юнацької творчості. За роялем Павло Васильович Тютюнник. Іде репетиція. Власне, то не стільки репетиція, скільки спілкування вихованців і педагога.

— Іринко, пам'ятаєш, ми говорили: не голосом співаємо, а душею. Не забувай про це.

— Ну от, зараз краще. Добре, відпочи. Тепер ти, Мері.

Маленьку чарівну україночку змінює трохи старша дівчинка, що приїхала на Донеччину з Вірменії.

— Справжній співець ніби перебуває в польоті, — знову чую слова педагога, звернені до дітей. — Слухачам передається цей стан, їхні душі теж відправляються в політ слідом за співцем. Наче не існує ні звуку, ні вокалу, ні вокальної техніки. Живе почуття керує всім. Але щоб техніка ніби скінчилася, щоб про неї забути, необхідно, щоб вона була досконалою.

Тому Павло Тютюнник, директор школи «Українське бельканто» Палацу дитячої та юнацької творчості, постійно шліфує здібності дітей. І ці здібності розвиваються з кожним заняттям.

Ніхто, навіть сам педагог, це не знає, що одинадцятилітня Ірина Скаженко і тринадцятилітня Мері Саргсян стануть лауреатами 1-го Міжнародного конкурсу «Українське бельканто запрошує» — перше місце в молодшій групі і перше в середній. Але Павлу Васильовичу на гала-концерті довелося виходити на сцену тричі, бо і третя його учениця — сімнадцятилітня Ольга Коваленко теж стала лауреатом — друга премія в старшій групі.

Можна називати інших переможців — у фестивалі брали участь обдаровані діти із Запоріжжя, Одещини, Хмельниччи-

ни, Санкт-Петербурга. Велике враження справила володарка гран-прі харків'янка Вероніка Шут. Премію їй вручав наш славетний земляк, лауреат багатьох премій Анатолій Солов'яненко, почесний голова журі фестивалю.

— Давно не отримував такої насолоди від співу, як на цьому юному концерті, — зізнався один із досвідчених донецьких музикознавців.

Було на фестивалі й дещо інше, варте уваги. Наприклад, така особливість: премії одержували не лише виконавці, а і їхні педагоги. Одного фестивального дня вони зібралися за «круглим столом», щоб обмінятися думками з приводу нової школи співу та інших інноваційних вокальних шкіл, методик, ідей. І це стало дуже цікавою подією. Свої погляди щодо проблем сучасного співу висловили народний артист України Анатолій Солов'яненко, член журі Йосип Дарчук (Львів), гість з Санкт-Петербурга, кандидат психологічних наук, академік Петровської Академії наук Володимир Багрунов, зачарований красою українського співу («українці — співуча нація» — так висловився він), голова журі фестивалю народний артист України Микола Момот, директор Національного Центру естетичного виховання молоді Міністерства культури Ірина Лаврош та інші.

Фестиваль, як уже зазначалося вище, називався «Українське бельканто запрошує», але саме «запрошення» трансформувалося в «приглашеніє». Сам квиток, усі матеріали були виготовлені російською мовою, за «круглим столом», на урочистому відкритті свята було чути виключно російську мову. Державна лунала тільки в піснях, що їх виконували учасники фестивалю, в поезіях школярів з Дмитрова, які схвилювано освідчувались в любові до України. Один із віршів так і називався «Шахтарська моя Україно». А дорослі дяді і тьоті, в тому числі й начальник Головного управління освіти Валентин Тесленко, демонстрували свою зневагу до державної мови.

...Справжній спів у глибинній суті своїй — це завжди спрямованість душі до любові і краси, це завжди — покаяння й очищення. І для тих, хто співає, і для тих, хто слухає, — так вважає Павло Тютюнник.

Роза ІВАНЧЕНКО,
м. Донецьк

НАШІ ДІТИ ЗВОРУШИЛИ СУВОРИХ АНГЛІЙЦІВ

Вже вдруге аудіовідеосервіс «Рідний край», що працює при «Просвіті», споряджав українських дітей на навчання та велику екскурсійну програму до Великобританії з відвіданням Діснеї-Ленду, що біля Парижа. Ми вирушили автобусом до Кройдона, одного з районів Лондона. Іхали, перетинаючи численні кордони, милувалися красивими невідомими краями.

Франція. Звідси паром доставив нас до берегів Великобританії. Паром — це величезний багатоповерховий пароплав із великою кількістю ресторанів, кафе, магазинів, ігрокоту та іншими цікавими місцями, де ми провели дві швидкоплинні години. Усі, без винятку, діти, віком від 11 до 21 року, були захоплені цією велетенською спорудою і не без жалу полишали її.

У місті нашої мрії — Лондоні нас зустрічали батьки сімей, де мешкатимуть діти. Кожний хвилювався, чи добра буде його нова сім'я, чи смакуватиме британська їжа, як налагодиться спілкування англійською та як триватиме навчання.

Як згодом з'ясувалось, у багатьох сім'ях уже жили діти з інших країн: Іспанії, Франції, Японії. Але наших дітей гостинні господарі полюбилі найбільше. Вони розповідали нам, керівникам, що таких чемних посланців у них ще не було, діти всім задоволені, завжди за все дякують, питають дозволу і так багато знають. А домашні завдання були такими складними, що господарі-англійці дивувалися, як наші діти їх успішно виконували.

Кожний ранок починався зі збору й перевірки домашніх завдань, розповідей про минулий вечір. Вільний час діти проводили по-різному: ходили в кегель-бар, на дискотеки, в гості один до одного або просто подорожували містом.

Ранок присвячувався навчанню в Кройдонській школі. Воно було дуже серйозним і цікавим. Діти, залежно від рівня знань, займалися у різних групах, але в усіх

учителі були висококваліфікованими й наші учні їх полюбляли. Після занять та ланчів ми відвідували музеї, оглядали пам'ятки архітектури та історії, гуляли вулицями Лондона або їздили до навколишніх міст.

Тепер хочу розповісти про найзворушливіші миті нашого перебування. Якось нас, керівників, запросила директор школи. На бесіду ми йшли з хвилюванням. Діти з України у цій школі навчалися уперше. Директор «Рідного краю» пані Галина Лемець витратила немало часу, аби організувати цю подорож. З країн колишнього Союзу студентів тут ніколи не було і тому до нас ставилися насторожено. Та ми привезли фотоальбом «Київ» і підготували дітей, аби вони зуміли добре пояснити, що являє собою країна Україна.

От ми зайшли до директора. Нам запропонували каву або чай на вибір і ми зрозуміли, що розмова буде серйозною і довгою. Серце замирало, неважко якісь нарікання на наших дітей? І от директор школи Тесса Бейтс каже: «Я хочу подякувати, що ви приїхали до нас, привезли таких чудових дітей та альбом про Київ. Тепер ми маємо добре уявлення про вашу країну. Ми думали, що

всі країни колишнього Союзу — це велике поле і люди з рушницями. Ми були зачаровані красивими Києвом, я запрошувала всіх родичів спеціально до себе подивитися фотоальбом. Тепер ми всі мріємо поїхати в Україну. Чи це можливо? Але головне — ми, вчителі й господарі, в яких ваші діти живуть, хочемо сказати, що ви маєте скарб — ваших дітей. Дуже задоволені їхньою поведінкою й господарі помешкань, а я вражена їхнім розумом, кмітливостю, знаннями та ставленням до дорослих і вчителів. Уявляєте, вони встають, коли відповідають, просять дозволу вийти під час уроку, охайно і модно вдягнені, всі мають дуже гарне почуття гумору. Не тільки я, але й інші вчителі зауважили, як ваші діти освічені, вчать не тільки англійську, але й інші іноземні мови, добре знають нашу історію та культуру і багато іншого. Неймовірно! Наші діти зовсім не такі. Ми хотіли б, щоб наші діти поїхали до вас і побували в школах, на уроках, пожили в сім'ях. Може, і вони стануть трохи схожими на ваших. Найсуворіший критик у нашій школі — це буфетниця в кафе; такий уже характер, вона абсолютно всіма — і дітьми, й учителями — ніколи не задоволена. Її гострого язика боїться в школі всі. Але про ваших дітей вона відгукується з особливою теплотою. Це, здається, вперше, за історію школи».

І на очах у такого суворого директора такої серйозної школи з'явилися сльози, і тут на наших очах теж забриніли сльози радості за наших дітей, за ті теплі слова, що ми почули про Україну та наших вихованців.

Останнє, чим ми вразили наших учителів і навіть суворого буфетниці, — концерт, який ми організували в останній день перебування в Англії. Діти, які є справді талановитими, блискуче читали монолози з Шекспіра, з інших англійських класиків та заспівали нашу українську «Червоною руту». Така подія, як наш концерт, у цій школі відбувалась уперше, і нас запевнили всі вчителі, що з

нетерпінням чекатимуть українських дітей з гарними українськими піснями та чудовими знаннями.

Звичайно, ми скучилися до домівок, але залишаючи Кройдон, гостинних господарів, майже всі дівчата плакали. Хлопці ж мужньо трималися. Плакали, проводжаючи нас, і наші «батьки», які справді створили зацікавлену домашню атмосферу в колі британської сім'ї.

Єдине, що було радісне по переду, — це Діснеї-Ленд у Франції. Там ми провели цілий день. Діснеї-Ленд — це місто-казка, місто див, атракціонів та карнавалів. Хоча місто збір на від'їзд було оголошено на шосту годину вечора, діти збиралися тільки після сьомої. Поки що доводиться лише мріяти, що колись і в Україні постане таке містечко, де буде однаково цікаво і дітям, і їхнім батькам, і навіть дідусям та бабусям.

Незабаром уся група збереться у «Просвіті», щоб згадати нашу подорож до Англії, обмінятися світлинами, переглянути відеофільм про наші пригоди та побачені міста.

Ольга ШВЕД

Трафальгарський сквер

УКРАЇНСЬКІ МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ — ОБ'ЄДНУЙТЕСЬ!!!

21--23 серпня в Києві проходив IV Світовий конгрес українських молодіжних організацій. Якщо ви надумаете виступати перед молодіжною українською інтелігенцією як такою, що збиралась на цьому Конгресі, то варто буде наголосити, що в Україні державна мова -- українська, що ви підтримуєте «Оболонь» як вітчизняного виробника та викликаєте найгучніші оплески в залі під час виступів.

Так і хотілося назвати статтю висловом голови УНКМО Володимира Рябіки: «Тут зібралась молодіжна організація, а не люди...», але тоді ця грандіозна подія втратила б усю свою урочистість. Адже IV Світовий конгрес українських молодіжних організацій уперше за історію незалежної України зробив спробу об'єднання всіх українських організацій, як громадських так і всього політичного спектру, тоді як на III СКУМО, що проходив 1992 року, не було жодного представника лівих. Та цього разу ліві, зокрема представники комсомолу з Дніпропетровська, по-своєму зрозуміли цю демократичність: чи то заради якоїсь дешевої реклами, чи то справді через зневагу до своєї країни (на сьомому році незалежності!) вони проігнорували Гімн України та статтю 10 Основного Закону, намагаючись комусь (!) довести, що наша країна... Та ні, мабуть, лише своєю невихованістю і незнання української мови. Інша ж мова на Конгресі виявилась патріотично свідомою, хоча і не зовсім толерантно: вигуками, своєрідними гаслами та свистом колеги з Дніпропетровська були просто зігнані зі сцени.

Але я вже далеко забігла. Спочатку було слово... і цифра: IV СКУМО. Вся активна молодь України чекала на зустріч з колегами в Києві. І ось нарешті після вирішення всіх побутових питань це відбулося. На урочисте відкриття до починаючих і не зовсім політиків завітали вельмиповажні особи нашої держави: глава уряду Валерій Пустовойтенко, віце-прем'єр Валерій Смолій, глава Адміністрації Президента, а також голова Національної ради з питань молодіжної політики при Президенті України Євген Кушнеров, міністр у справах сім'ї та молоді Валентина Довженко.

Чесно кажучи, незважаючи на всі сподівання делегатів щодо такого візиту, у привітання звучали тільки загальні фрази такого змісту: «Все погано, але ми працюємо на покращення». І лише прем'єр-міністр ґрунтував свою доповідь на наочних прикладах і реальних цифрах. Він пообіцяв більшу підтримку молодим сім'ям в 1999 році, хоча, як відомо, цифра у бюджеті далеко не відповідала коштам, які насправді отримувала молодь. Та маємо сподіватися на краще. Адже в нас є Валентина Іванівна Довженко, роботою якої уряд задоволені, чергові обіцянки збудувати молодіжний центр, прийняти закон про молодіжні та дитячі організації та існує цілісний 5 відсотків молоді, задіяної в цих самих молодіжних організаціях -- молоді, в руках якої наше майбутнє.

Після привітань ми мали довгоочікуваний фуршет, який залишив незабутні спогади. Не потрібно було розшукувати великих мурах у далеких експедичіях для того, щоб побачити навалу термітів. Скоріше варто було приєднатися, що ми зробили.

Та ось на обрії з'явилась чи не найважливіша частина Конгресу -- робота в секціях, яких було п'ять: співпраці між молодіжними організаціями, виховна, політична, економічна та інформаційна. На жаль, з емпіричного досвіду можна розповісти лише про три з них, але, обмінявшись інформацією з колегами, маю враження, що була на всіх. Усі секції можна було об'єднати в одну велику під назвою «молодіжне життя». Задавались одні й ті самі запитання, давались такі ж однакові відповіді. Та це й не дивно, адже в молоді однакові проблеми незалежно від основного напрямку роботи: отримання освіти, екологічна безпека, подолання інформаційної кризи, фінансове забезпечення, участь у суспільно-політичному процесі... Але це проблеми всієї молоді України, а на Конгресі, як уже відомо, зібралась молодіжна організація, яких до того ж цікавлять і інші питання. Всі присутні висловили бажання стати у міністрів і депутатів радниками з молодіжних питань. Це було схоже на плагіат комуністичних гасел: «Кожному депутату -- по раднику з молодіжних організацій!». А почалося все із суперечок про молодіжні парламенти та молодіжний уряд.

Р. С. по темі. Мені також хотілося б кинути невеличкий промінець світла на ситуацію з молодіжними парламентами. Першим свою сесію провів молодіжний парламент України, який нині очолює Олександр Кляшторний. Цей проект було задумано як інноваційний, тобто депутатами могли стати як представники молодіжних організацій, так і молодь, не задіяна в них. Тому марно обговорювати, скільки організацій складають МПУ. До того ж сесія не була закритою і запрошувались усі бажано. Через чотири місяці провів свою сесію Український молодіжний парламент, який нині очолює Володимир Березовський. На IV СКУМО постійно наголошувалось на тому, що до складу УМП входить більше організацій, ніж до складу МПУ. Ситуація, сподіваюсь, зрозуміла. А тепер Володимир Березовський говорить, що заради об'єднання (якого вимагає молодь) він готовий «віддати» свою посаду голови. Питання для роздумів (хто зможе відповісти, нехай і мені розкаже): навіщо створювати другий парламент (УМП), якщо статутні завдання обох майже однакові? З молодіжним урядом ситуація інша. Починаючи з того, що він, на щастя, й досі один. Не можна нічого сказати про роботу уряду, але впевнена, що ефективність цієї роботи найменше залежить від того, членами скількох організацій є молоді міністри (до речі, цих організацій не дві).

А молодь і справді вимагала об'єднання парламентав. Але чому? вважачи, що це питання має вирішувати прем'єр-міністр (можливо, тому, що його радником з молодіжних питань є прем'єр молодіжного уряду Костянтин Захаренко?). На що Валентина Довженко відповіла більш ніж зрозуміло: «Вживіть найсильніший». Може, час і змінюється, але в політиці всіх поколінь головним залишається закон джунглів.

Було також цікаво спостерігати, як ми, делегати, проголосували за виділення більш коштів на підтримку нас, за пільгове оподаткування для працюючих студентів, за збільшення стипендій, за вступ України до НАТО. Після чого голова Конференції українських молодіжних організацій при СКУ Євген Чолій зауважив, що тільки в нашій країні бачить вирішення таких питань без представників законодавчої та виконавчої влади... Та схоже, що на це висловлювання мало хто звернув увагу.

Складовою частиною вражень від СКУМО було пікетування «цього зібрання» представниками Молодого Руху та МО «Молодь -- надія України», що надзвичайно активізувалось у хвилини приїзду урядової делегації. Незважаючи на таку агресивну форму, пікетуючі вимагали розв'язання і справді болітосих проблем: «підтримки ВР Указу Президента «Про деякі питання по дерегуляції підприємницької діяльності», відміни загальнодержавного обов'язку та виділення коштів на створення професійної армії, зниження платні за проживання в гуртожитках».

Дуже цікавим був концерт, присвячений Дню Незалежності, на який збиралась уся молодь Старокірівського району, окрім самих делегатів СКУМО, які в цей час намагались поділити ліжка у готелях «Спорт» і «Кооператор».

Отже, оргкомітет, співголовами якого були Володимир Рябіка, Валентина Довженко та Євген Чолій, попрацював на славу: була чітко розроблена робоча та культурна програма для делегатів, а також роздруковані проекти резолюцій по секціях та загальна резолюція СКУМО, які на закінчення конгресу залишилися майже без змін. Мабуть, зауважень у молоді не було, а оргкомітет має дар пророцтва.

На кінець залишається єдине питання: чи варто було об'єднувати найактивнішу молодь України на три дні за більше ніж 200 тисяч гривень держбюджету для прийняття резолюцій, що були розроблені до того. Чи все ж краще було б залишити ці гроші у «чоловіка дружини Президента для батьків дітей України»?

ДЛЯ ТОГО, ЩОБ ЦЯ РОЗПОВІДЬ БУЛА БІЛЬШ ОБ'ЄКТИВНОЮ, Я ВИРІШИЛА ЗАПИТАТИ ПРО ВРАЖЕННЯ ВІД СКУМО ОКРЕМИХ ДЕЛЕГАТІВ:

Володимир Щербаченко, заступник голови Української Студентської Спілки:

— В цілому я задоволений ходом конгресу. Хотілося б також відзначити непогану організацію заходу і демократичність представництва. Щоправда, на жаль, прем'єр-міністр не знайшов за рік пару годин, аби безпосередньо відповісти на запитання учасників цього представницького і високоповажного зібрання. Ще прикро вразило те, що організатори Конгресу забули про окрему освітню секцію, чомусь включивши обговорення освітніх питань в економічну секцію. Вважаю, що болічим освітнім проблемам треба було приділити особливу увагу.

Лариса Йолкіна, голова Ліги української молоді, член оргкомітету СКУМО:

— IV СКУМО -- це зібрання молоді, яке використало державні структури для організації силового тиску на молодіжні

структури. Узурпація влади УНКМО відбулася «легальним» шляхом. Костянтин Шихальов, член комітету молодіжних організацій Чернігівщини:

— IV СКУМО -- приблизно XXX з'їзд комсомолу, як за радянських часів. Не вистачало лише сауни з басейном. А взагалі ця зустріч показала, що більшість молоді може просто «ля-ля» без вироблення якихось конкретних рішень, націлених на вирішення реальних проблем: житло, робота, відпочинок, тож у цілому ситуація не зміниться на краще. Сподіваюсь, що все ж таки я помилюсь.

Олександр Задорожний, голова Спілки української молоді:

— IV СКУМО, який відбувся 21--23 серпня 1998 року, нагадував III СКУМО, який був проведений у Харкові в 1992 році. Організатори всілякими методами намагались нав'язати делегатам свою позицію. Цього разу їм це вдалося більш успішно, аніж на III СКУМО.

Сергій Ставінчук, член Спілки християнсько-демократичної молоді України:

— IV СКУМО зробили добре, зроблять ще краще.

Оксана Цикова, голова «Молодої Громади»:

— Конгрес вдалий. Уперше після виборів збиралась молодь усіх молодіжних напрямків. Перед нашою організацією нині стоїть питання вступу в УНКМО, на цей момент ми більше схильні до негативної відповіді. В цілому на Конгресі кожний зміг висловитись. Повна демократичність, але на секціях панували тільки однобічні думки.

Андрій Філіпчук, Юрій Цібія, члени Української молодіжної групи:

— Було багато цікавих моментів. Хотів би побажати всім успіху в досягненні поставлених цілей. Особлива подяка оргкомітету.

— На цьогорічному конгресі все було чудово. Організатори працювали добре і показали справжню українську гостинність. Учасники також не витрачали безглуздо час в суперечках, а працювали досить активно. Це призвело до швидкого прийняття рішень. Бажаю всім учасникам гостям та вам щастя і успіху.

Олексій Пій, в.о. голови Чернігівського Молодого Руху:

— IV СКУМО -- це найвдаліша за останні 4--5 років спроба зібрати представників усіх молодіжних організацій. Але на цьому все і скінчилося. Майже не було змоги знайомитись і спілкуватись з учасниками Конгресу. Секції були перетворені в сміховисько. Тільки секція співпраці між молодіжними організаціями була робочою. Всі інші -- то було переливання води. Та все ж я хочу подякувати організаторам СКУМО, що така подія відбулася. Сподіваюсь, що всі ми ще зустрінемося до 2000 року. Бажаю всім заступати, кохання та плідної праці на користь нашої невеликої України!

Ось ТАКИМИ БУЛИ ДУМКИ ІНШИХ. А ВИ МАЄТЕ ПРАВО НА ВЛАСНУ ДУМКУ.

Олена ГАЛУШКО

ДИФІРАМБИ ІМЕНІННИКУ, або ВІЯВЛЯЄТЬСЯ, ПРО НАС ДБАЮТЬ!

Мабуть, від слова до діла шлях нелегкий, проте Громадський фонд Св. Андрія Первозванного успішно подолав його і, набравши таких обертів, напевно, вже не збирається зупинятися на досягнутому.

Ну хто зізнається, що краєм вуха не чув про благодійну організацію?

Хіба ви не були у червні минулого року на Співочому Поді, на Печерську, де проходила грандіозна акція «Територія А»? Чи вже забули про музичний марафон «Я люблю своє місто» в Палаці спорту та про спортивно-музичне шоу «Любов врятує світ» у спорткомплексі «Олімпійський»? Ну і, напевно, то не ви горлали «Я їду» і «Серденько мос-е-е» на сольниках Олександра Пономарьова та Юрка Юрченка.

Так, ви не помилились. Саме Фонд Св. Андрія Первозванного в рамках акцій «Незалежній Україні -- відродження святинь» та «Молодь -- за здоров'я, красу і радість життя» влаштував ці та багато інших шоу.

А все почалося з 24 квітня 1997 року, коли й було зареєстровано «Громадський фонд Св. Андрія Первозванного» як громадську неприбуткову організацію, діяльність якої покликана сприяти становленню нашого міста як столиці європейського рівня.

Відразу ж вухом різке слово «неприбуткова». Згодом це неприємне відчуття подвоюється, коли до нещасних органів слуху доходить перелік цілей, намічених цією організацією: відродження національних святинь -- раз, налагодження міжконфесійного миру та злагоди -- два, допомога дітям-сиротам, пенсіонерам та інвалідам -- три, турбота про молоде покоління -- чотири і т. п.

«Занадто багато на себе беруть», -- подумає хтось і буде абсолютно... неправий. Підтвердженням цього є численні

факти, а вони, як відомо, річ уперта. Ось, для прикладу, взяти хоча б турботу Фонду про малозахищених та малозабезпечених. Робота з ветеранами -- особливий напрям діяльності Фонду. Організація надає їм матеріальну допомогу, ліки, влаштовує благодійні концерти.

Заради сотень щасливих дитячих очей було організовано свято Великої Різдвяної Ялинки, новорічні вистави у Театрі юного глядача та в цирку, благодійне свято дитячої преси на Печерську та інші.

Фонд Св. Андрія Первозванного взяв участь у фінансовій підтримці наукового зібрання, присвяченого 70-річчю першої Всеукраїнської правописної конференції, а отже, він не байдужий до проблем сучасного правопису.

Ну а що стосується молоді, то тут розмова особлива. Якщо вам не досить переліку тих благодійних акцій, згаданих вище, то додаю, що при Фонді працює Молодіжний клуб, здобутки якого не вичерпують численними дискотеками. А вже з його ініціативи відбувся турнір з міні-футболу серед команд вузів столиці, а на осінь поточного року планується грандіозний конкурс «Студент Києва -- 98».

Тож сумніви нема: Громадський фонд Св. Андрія Первозванного -- найактивніша та одна з найініціативніших організацій міста Києва. Це й вирішило долю почесної відзнаки «Людина року -- 97» у номінації «Місія доброї волі». Тепер нагорода органічно довершує інтер'єр кабінету президента Фонду Анатолія Андрійовича Коваленка.

Що ж, там й і місце.

Ганна РОМАНОВА

ОСТАННІЙ СОЛДАТ ІМПЕРІЇ

Минають роки і плін часу змінює обличчя світу. З'являються нові держави, а інші стають історією. От і ми святкуємо 7-у річницю нашої(?) Держави. Але що це за держава, якого народу? Чи справді ця держава є втіленням прагнень багатьох поколінь українців до незалежності? А може, це тільки маска -- імперія жива, доки живий останній її солдат.

Чому солдат, адже хіба зараз війна? В нашій країні панує мир...

Давайте перевіримо. Вийдемо на вулиці столиці.

Києве. Здається, ніхто не відбере в тебе твоєї величної краси. Інколи хочеться вранці пройтися твоїми вулицями...

Отак, пішки опинився якось біля Маріїнського палацу.

Біля головних воріт зібралася група іноземців: напевно, чекають початку екскурсії. Один з них звертається до вартового на вході українською мовою (адже він в Україні), але відповідь пролунала російською...

«Дрібниця», -- скажете ви. Може, й так. За кілька днів зустрічаю їхнього гід -- мого давнього приятеля. Скаржиться на проблеми з митниками -- іноземці накупили сувенірів. Краєм ока читаю заголовок одного з документів: «Разрешение на вывоз... из Украины.» (?) Знов «дрібниця»?

Досить з мене розпечених серпневим сонцем вулиць! Там, під землею, на станціях метрополітену ще збереглася прохолода!

Багато людей, усі кудись поспішають. Рекламні оголошення на стінах вагону наполегливо переконують придбати «екологічно безпечну» (? - так і написано, ще й підкреслено червоним!) побутову хімію, а також виграти 100,000 гривень у національну лотерею... Кілька солдатів Національної гвардії жваво про щось розмовляють. Почувши українську мову, зупиняються на півслові, здивовано озирються...

Та потяг рушає далі. На наступній станції до вагону заходить чоловік з пачкою газет:

-- «Вашему вниманию предлагается свежий номер газеты...»

Звичайно газета ківська і... є російськомовною.

«Майдан Незалежності». У вестибюлі станції газетний лоток. З українськомовних видань -- лише «Галицькі контракти» (є такі!). Легко впізнаються ківські випуски популярних ще за часів імперії московських газет, але знову таки російською мовою.

Виходимо на оновлений Хрещатик через славнозвісну «трубу».

Як швидко спливає час, треба передзвонити друзям. А ось і телефон-автомат, синенький такий, компактний, і слухавка так і проситься до рук. Ще й так красиво підписано: «ТУ України №... Безкоштовно викликаються...» А який ввічливий: «Вставьте карточку»...(!) Може, мені ввижається? Та все це не сон -- новенький телефон-

автомат на центральній вулиці столиці України розмовляє... російською мовою! Набираю номер. Довгі гудки. Та, на щастя, західна цивілізація подарувала нам пейджер. Набираю номер оператора і знову чую «мову міжнародного спілкування» (в імперії). Передаю повідомлення, кладу слухавку. Ввічливий апарат нагадує: «Заберите карточку».

...Півгодини по тому. Петрівка. Найбільший книжковий ринок. Море книжок. Але чомусь -- російською мовою. Лише після довгих пошуків ви знайдете (а може, й ні) українські видання, і то переважно підручники...

...Вечір. Я вдома... Радіорепродуктор (FM я не слухаю) розпинається щодо успіхів Української держави... Вмикаю телевизор... Більш ніж двадцять каналів. Але які з них ведуть мовлення українською мовою? Перший Національний, УТ-2, ICTV, Студія «1+1»?

Та невже? Ось випуск новин. Висока посадова особа розповідає про проблеми в Українській державі... російською мовою. Наступний сюжет -- кандидат у

депутати до Верховної Ради розповідає про порушення під час виборів у 221-му окрузі... Вгадайте якою мовою?

«Какая разница на каком языке?»

Різниця є...

Порадувала Студія «1+1» досконалим перекладом фільму «Моя чарівна леді». І одразу засмутила анонсом серіалу «Рятівний патруль» (може, «рятувальний»).

І таких «дрібниць» безліч. Зібрані докупи, вони утворюють картину війни -- війни, яку ми програємо. В цій війні не падають бомби і не стріляють гармати. З ким ця війна, де наш ворог, де лінія

фронту? Це війна з останнім солдатом імперії, що сидить у кожному з нас. І фронт проходить через душу і серце кожного. Ми не можемо програти цю війну, бо якщо ми програємо -- могутня військова техніка, показана на параді 24 серпня 1998 року, нам уже не допоможе врятувати майбутнє наших дітей.

Імперія жива, доки живий останній солдат імперії. Пам'ятаймо про це!

Євген КИСЕЛЬОВ

Ті, хто випадково забрів на Хрещатик увечері 22-го серпня, завчасно поринули в атмосферу свята, ставши свідками останніх приготувань до військового параду з нагоди 7-ї річниці Незалежності України. Мабуть, тільки тоді можна було отримати цілковите задоволення від цього «спогаду дитинства» (який, до речі, в сьайві ліхтарів виглядав набагато цікавіше), адже з самого ранку 24-го головна була переповнена бажаними побачити це дійство. Як і можна було чекати, люди невпинно просувалися в бік Майдану Незалежності, бажючи безпосередньо звідти спостерігати за парадом. Наївні сподівання киян та гостей столиці нещадно зруйнував міліцейський кордон перед Головоштамтом. Найвідчайдушніші жваво проривалися назад, але переважна більшість лишилася на сходах Хрещатика, 26, розчаровано зітхаючи. І все ж навіть якщо згадати, що оркестр чув, напевне, тільки Президент на трибуні і телеглядачі, парад сподобався. Але чомусь було трохи сумно: мимоволі зринала думка про ефективний заслін для вседержавного розруху; такий собі захід для відводу очей від «проблем насущних». Що ж, вже стародавні греки вивели формулу людських потреб: «Хліба та видовищ»...

Але повернімося до святкових подій. Особливий склад профілював оновленим Хрещатиком, проїхали колони військової техніки під жартівливі вигуки з натовпу: «Це все, що залишилося від Збройних сил України», і люди малопомалу почали розходитися. Адже в місті було на що подивитися. Взяти хоча б

ЧЕРТОВА ДЕМАТОТІЯ ЧИ СТРАВЖНЕ СВЯТЛО?

Михайлівський собор чи, знову ж таки, Андріївський узвіз, де вранці було небагато людей і можна було дивитися не лише під ноги, а й довкола. Та головним героєм дня був Хрещатик. Владу вже не ганили за марнотратство, гордовито оглядаючи відреставровану вулицю і повторюючи всім відомі слова: «Це моє місто». І все ж молодь воліла радше повернутися додому і добре виспатися перед вечірніми концертами.

Якщо раніше можна було довго не ламати собі голову над тим, куди податися, то тепер можливість вибору багатьох просто-таки збивала з пантелику. Справді, хіба можна одразу збагнути, що краще: «XXI століття для України» чи «Незалежність Європа Майбутнє»? Так і сновигали весь вечір безупинні струмки молоді, що ніяк не могла визначитися.

Все ж хотілося б висловити подяку організаторам за «поділ» концертних майданчиків. По-перше, це дещо розрідило натовп, а по-друге, дало змогу створити два «гуртки за інтересами». Європейську площу обсіли прихильники української «попси», традиційно গোпаючи під добре-таки набридлі, але все ще улюблені пісеньки. А от Майдан приємно

вразив різноплановістю програми: від симфонічного оркестру, джазу «вживу», Шкардійської Терції, Тараса Петриненка до ВВ та Олександра Пономарьова. Проте молодь ніколи не буває цілком задоволеною, і багато хто нарікав, що Ірина Білик «не дійшла до сцени на Майдані».

Кульмінацією свята традиційно став феєрверк. Отут-то й здригнулися серця усіх присутніх. Справді, можна було нічого більше не робити, крім цього 15-хвилинного піротехнічного шоу під безсмертну музику Вагнера... Що ж, це треба було бачити і чути, а отже, без коментарів.

Свято наближалося до свого логічного завершення, але обстановка загострювалася, бо всі якнайшвидше прагнули дістатися додому. З тролейбусів злітали «роги», в трамваях ламалися двері, і лише «маршрутки» рятували спокій багатьох спритних щасливчиків.

Таким було цьогорічне 24 серпня. Як і на кожне свято, народ традиційно тусувався на Андріївському узвозі та на Майдані, а міській адміністрації вже вкотре не вдалося розрізнити натовпи. Приємно дивувала відсутність скляних пляшок під ногами (хоча святе місце

пустим не буває -- їх негайно замінили жерстяні баночки), великої кількості п'яних або обкурених дітей та й здоровий надувний телевизор біля сцени виглядав набагато доречніше, ніж під час опери про Едіпа... Та досі коробить одна думка: свято скінчилося, а з ним і напускний патріотизм, який невідомо звідки з'являється раз на рік. Ми так і залишаємося незалежною Україною, що спілкується російською. Для більшості світу ми -- колишній СРСР. Та й що таке «незалежність» для нас самих? Для пересічного громадянина це поняття вкладається в три слова: «Україна. Оболонь. Динамо». І тепер, коли «Динамо» перемогло «Спарту» і гратиме в Лізі чемпіонів, можна сказати напевне: свято вдалося. Отже, будьмо!

Катерина ТИМОФЕЄВА

ОГОЛОШЕННЯ

Шановні читачі сторінок «Молодого Просвіти»! На нашу адресу надходять листи із запитаннями: «Чому ми використовуємо матеріал лише про події у Києві? Ми пропонуємо всім бажаним по регіонах надсилати свої інформаційні статті для того, щоб молоді просвітяни України могли ознайомитися з усіма подіями.

Також ми відкриваємо рубрику «Інформація на замовлення», де ви зможете отримати відповіді на питання, що вас цікавлять.

Отже, ми чекаємо на ваші листи з інформацією, запитаннями та відгукками за адресою: 252001, Київ-1, завулок Музейний, 8, «Молода Просвіта, гурт».

Степан Наливайко

ЧИГИРИН: МІСТО СВЯЩЕННОЇ ЧАКРИ

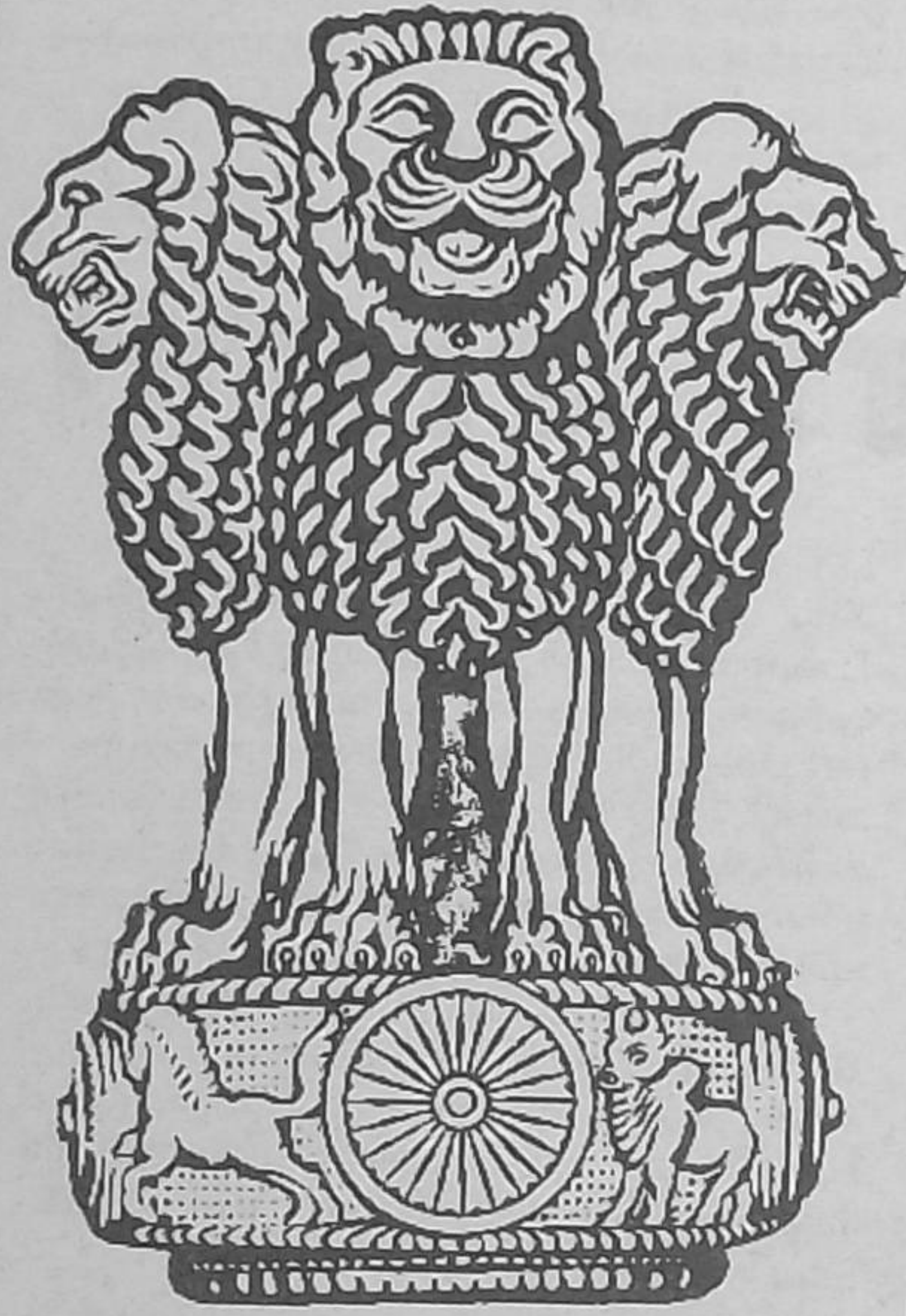
Чигирин — оспівана Тарасом Шевченком козацька столиця часів Богдана Хмельницького, нині районний центр Черкаської області на річці Тясмин, вписав чимало славістичних сторінок в українську історію. То як постала назва Чигирин і коли, що вона означає — і досі достеменно не з'ясовано. Одні вважають, що назва пов'язана зі словом чгарі, тобто Чигирин — місце, поросле чагарниками. Другі схильні гадати, що в назві відбилася чигир-трава, якась чудодійна, цілюща, але й отруйна рослина. Присвійний суфікс -ин у назві, кажуть треті, свідчить, що вона походить від особового імені. І як доказ вказують на Чигир-батиря, татарина, згадуваного в деяких переказах. З чого й невдвозначний висновок, що назва Чигирин — тюркського походження.

Проте існує і четверта версія, найбільш правдоподібна. Легенди мовлять, що на поріг коліс стояв колодязь, а біля нього чигир, колесо з черпаками — найпростіший пристрій діставати воду для поливу полів та городів. Схоже, назву Чигирин до певної міри справді можна пов'язати з водочерпальним колесом, це підтверджує найдавніша писемна пам'ятка стародавніх індійців — «Рігведа», деякі міфи якої склалися й на землі Давньої України, з якої у II тисячолітті до н. е. до Індії вирушила частина індоарійських племен. А ці племена, судячи з усього, добре знали водочерпальне колесо. У «Рігведі» досить часті згадки про найпростіші водопідійомні пристрої. У Пенджабі, де записувалася «Рігведа», землеробство було можливе тільки при зрошенні полів; життя людей і худоби теж залежало від наявності води. З кількох місць у «Рігведі» ми дізнаємося про самі колодязі, стан їх, що вони собою являють. Зокрема, в мандалі X (93.13) описується цей водопідійомний пристрій. Домотузки прив'язувалося кілька глеків, з допомогою колеса вони опускалися в колодязь, а тоді, наповнені водою, підіймалися, випорожнювалися і спускалися знову. Весь цей пристрій називався гхатічакра, де гхаті — «глек», а чакра — «колесо», «коло», «круг» [СРС, 200, 204].

Цей спосіб діставання води без особливих змін дожив до нинішніх часів — саме так і тепер дістають воду в Північній Індії, особливо в Пенджабі. Збереглася і назва гхатічакра в значенні «колодязь», хоча дослівно означає «колесо з глеками». Тобто гхатічакра-колодязь — не що інше як сучасний чигир, а саме слово чигир — новітня трансформація санскритського чакра, яке в сучасних новоіндійських мовах, зокрема в хінді, прибрало форм чакр, чакра, чаккара, чакхар (може вимовлятися і як чехер), чакр, чакр тощо. Принагідно зазначимо, що на Дону словом чигир якраз і означається колодязь, а район Дону — один із найдавніших ареалів розселення індоарійських племен.

З другого боку, санскритське гхатічакра дозволяє по-новому поглянути й на наше слово «колодязь», при тлумаченні якого слід насамперед виходити з наявності у ньому слова коло (те ж саме, що й колесо), спорідненого із санскритським чакра. Компонент-тя з'являється з дієсловом «тягти», «втягати». Тобто первісно колодязь — це колоця, витягання води з допомогою кола/колеса. Доказів цьому ми бачимо багато і в Україні, де існували в давнину й досі існують різноманітні за архітектурним оформленням типи колодязів, але принцип у них однаковий — вода витягається при допомозі колеса (див.: Катерного М. Т. Українська криниця. — К., 1996).

Проте слово чакра виявляє стосунок не лише до колодязя, воно має набагато

глибинніший і важливіший зміст. Санскрит подіє 16 значень його, серед яких «колесо», «диск», «округа», «військо», «панування», «царство», «гончарний круг», «вір», «цикл», «обрій» тощо [SED, 200]. В індуїзмі чакра — символ Сонця, влади, воєни, племінного ватажка, царя, захисту (пригадаймо, як у гоголівському «Вії» семінарост Хомо Брут обводив себе магичним колом, аби вберегтися від нечистої сили). Колесо з найдавніших часів було в Індії символом суверенної централізованої влади. Зображення колеса як символу такої незалежної влади знайшло вияв і в сучасній Індії, ставши емблемою на її державному прапорі.

Чакра також — метально зброя, диск, неодмінний атрибут сонячного бога Вішну та його земного втілення — Кришні. Вішну — захисник світу, Всевишній, і чакра — емблема його. Вона має шість або вісім спиць, що символізує захист ним шести (чотири сторони світу, верх і низ) або восьми сторін світу, бо, окрім чотирьох основних сторін світу, індійці знають і чотири проміжних. Кола чи колеса з шістьма чи вісьмома спицями зустрічаються ще на печатках долини Інду (так звана харалпська культура), а також на трипільських і пізніших пам'ятках на території України. Через це Вішну, який входить до трійці (трімурті) верховних богів індуїзму (інші двоє — Брахма й Шіва), має численні імена, одним із компонентів у яких є Чакра: Чакраюдга — «Зброєний чакрою», Чакрешвара — «Бог/Владика чакри», Чакравата — «Наділений чакрою» (досл. «Чакрівник», «Чакрун»), Чакрадгара, Чакрапані, Чакрабгріт, Чакрахаста — всі чотири імені мають однакове значення — «Чакродержець».

Чакру, найдавнішу зброю Індії, тримають у руках кам'яні боги на храмових скульптурах. Та найцікавіше те, що вона збереглася до сьогодні — у так званих ніхангівах (досл. «крокодилів»), яких можна назвати індійськими «запорожцями». Ніхангі — одне з відгалужень сікхів, воїнського братства, вони провадять спартанське життя, ніколи не одружуються, знають лише військову справу й носять жовто-блакитне вбрання (таку ж кольорову символіку мають і Кришна та його старший брат Болівір; перший має темно-синю забарву шкіри й носить жовте вбрання, а другий має золотаву

шкіру й носить синє вбрання). Ніхангі, яких сьогодні налічується до 20 тисяч, не тільки добре знають чакру, але й вправно користуються нею. Чакра в них — досить важке сталеве кільце, схоже на диск із вирізаною серединою, з зубуринами по зовнішньому краю, відточеними до гостроти леза. Його розкручують двома пальцями й кидають — чакра летить у горизонтальній площині й при попаданні в шию може легко відтяти голову. Саме чакрою, розповідає «Махабхарата», Кришна зніс голову двоюрідному братові, цареві Шішупалі, своєму суперникові на руку й серце Рукміні, дочці царя Бгішмаки.

Компонент чакра відбився у військових термінах: чакра-гоптар — «воїн, який захищає одне з коліс бойової колісниць» (пор. укр. прізвище Гоптар; у санскриті гоптар — «воїн», «захисник», «охоронець»); чакрі-гопта — «воєначальник», «полководець», досл. «захисник/охоронець царя», бо чакра і означає ще й «цар», «правитель» (пор. укр. прізвище Хопта; воно має те саме значення, що й Гоптар); чакра-в'юха — «кругова оборона», коли воїни для зручності оборони перед переважним ворогом розташовувалися колом (до такої тактики не раз вдавалися і запорозькі козаки, роблячи таке коло, наприклад, з возів); чакрадгар — «правитель округи», досл. «тримач чакри»; «Чакра» — сучасний індійський орден за військову доблесть тощо.

Входить чакра і в багато інших термінів, зокрема, чакра-мандала — «хоровод», «коловий танок» (пор. болг. коло), чакранкіт — «вішнуїт», «крішнаїт», досл. «прикрашений колами»; чакра-гучха — «дерево ашока», священне в індійцях, вважається деревом бога кохання Ками; цвіте запахними оранжево-червоними маленькими квітками, зібраними в кетяги. За повір'ям, воно відразу розквітає, щойно його торкнеться ногою молода дівчина, яка невдовзі вийде заміж. Індійські жінки п'ють настояну на його листі воду, щоб запобігти зуроченню дітей, чакравака — так звана «брахманська качка». За повір'ям, самці й самки чакраваки не можуть залишатися на ніч разом, коли розкриваються сині лотоси (у «Махабхараті», до речі, часте порівняння очей Кришні з синіми лотосами, що вкрай показово й важливо). Приречені на розлуку, самець і самка перед настанням ночі жалібно кричать. Слід зазначити також, що слово вака, яке входить у назву чакравака, із санскриту означає «чаша», «журналь» й широко відбите в українській гідронімії і топонімії. Різномуде його — бака (пор. укр. прізвища Бака, Бако та).

З чакрою пов'язано чимало важливих соціальних понять і уявлень: калачакра — досл. «колесо часу», алегоричне уявлення про час як колесо, що перебуває в постійному русі. Своїми обертами воно наближує для живих істот їхній час, визначений долею, поки життя не добіжить кінця, дгармачакра — досл. «колесо закону/дгарми», особливо в буддизмі й джайнізмі. Буддизмська чакра-колесо має 8 спиць, що символізує восьмиступеневий (восьмирічний) шлях до спасіння; Чакравала — подвійне кільце гір, які формують зовнішню периферію буддизмського всесвіту, в центрі якої стоїть гора Меру (Сумеру, Шумеру).

Особливо важливу роль відіграв термін чакравартін — досл. «той, що обертає колесо», «коловертун». Ним у Давній Індії означався могутній цар, імператор, колеса чий колісничі котяться від краю до краю землі й ніде не зустрічають опору. Чакравартін мусив мати 14 атрибутів, сім живих і сім неживих, які символізували його могутність. Сім живих атрибутів — це дружи-

на, жрець, полководець, воїни на колісницях, воїни на слонах, кіннота й піхота. Неживі — колісниця, стяг, шабля, щит, парасоля, козла і чакра.

Термін чакравартін став в Індії досить поширеним прізвищем — Чакраварті або Чокроборті (переважно в Бенгалії). Причому двоє з носіїв прізвища Чокроборті безпосередньо причетні до України, і обидва вони — бенгалці. Один із них, Ачіт Чокроборті, став автором першого в Індії підручника української мови для індійських бібліотек, виданого 1980 року. Другий, Джогоннатх Чокроборті, сучасний індійський поет і літературознавець, переклав бенгалською мовою давньоукраїнську епічну пам'ятку «Слово о полку Ігоревім». Більше того, вражений винятковою подібністю цієї пам'ятки з давніми і середньовічними епічними пам'ятками Індії, він написав дослідження, де простежив і проаналізував ці паралелі. Після святкування 800-річчя «Слова», на якому побував і автор першого в Індії перекладу давньоукраїнської пам'ятки, Джогоннатх Чокроборті ще більше впевнився в невідповідній спорідненості індійського та українського народів: «У Чернігові я почув весільні обрядові пісні українців, такі далекі від сучасних мелодій, але такі близькі до пісень, що й досі лунають на індійських весіллях». Мовлячи ж про свою роботу над перекладом «Слова», він зізнається: «Я виявив у «Слові» стільки слів, так схожих на санскритські. Робота над «Словом» була для мене відкриттям нової країни, напроцьод схожої на мою батьківщину».

Обидва носії прізвища Чокроборті мають імена, що сходять до епітетів Вішну-Кришні: Ачіт, або Ач'юта, досл. «Непохитний», а Джогоннатх (хінді — Джаганнатх) — «Цар/Владика світу»; територія сучасного штату Оріса (Одіса) якраз і вважається «землею бога Джогоннатха», тобто Вішну (див. нашу статтю про Одесу в «Слові Просвіти» за лютий).

Цікаво й те, що на слов'янському ґрунті термін чакраварті, тотожний чакраварті, відбився у формі коловрат. Як прізвище він вибульнує в страшному для слов'ян ХШ ст., коли на Київську Русь ринули татаро-монголи, під час оборони Рязані, яку очолював боярин Євпатій Коловрат. Це тим показовіше, що й сама назва міста, яке він захищав, пов'язується з воїнським станом — кшатріямі, які на своє означення мають і другу назву — раджонья. Тобто в такому разі назва Рязань тлумачиться просто — Воїнь.

У водозборі Дніпра (Херсонська область) маємо річку Коловорот, інакше — Коловорот, яка, очевидно, пов'язується з вирами або колодязями, а назв типу Колодязі, Колодязне, Колодязний і тощо дуже багато саме у водозборі Дніпра й Сіверського Дінця (див. Словник гідронімів України).

Досить рясно компонент чакра відбився в індійських іменах і прізвищах. Чакрадгара — ім'я царя і назва гори; Чакрадгара — засновник однієї з релігійних течій у Махарастрі (XIII ст.); Чакрапанідатта, досл. «Даний Чакрапані», тобто Вішну, він жив у XI ст. і є автором важливих праць з аюрведи — індійської народної медицини; Ашвачакра — ім'я демона, якого, за «Махабхаратою», вбив Самба, син Кришні. В «Океані сказань» кашмірського поета Сомадеви (XI ст.) персонажі мають імена Чакра (купець) і Чакрасена (царівна).

Та що вкрай важливо для нашої розмови, це те, що слово чакра входить і в цілу низку індійських назв, серед них і міст. Це насамперед Чакракотта, інші назви якої

Чакракота, Чакракота — давня назва району Бастар у штаті Мадг'я Прадеш (котра означає «укріплення», «фортеця»). Сюди ж лягає і сучасне місто Чакрагар (нагор — «місто»), де Чакра — різновид слова чакра. Тобто вся назва означає «Місто чакри» або «Колове місто» (побудоване у формі кола, як це маємо й на трипільських поселеннях). Чакрагар ототожнюється з давнім містом Екачакра, де ека — «один». Це місто розташоване в штаті Уттар Прадеш. Цікаве те, що воно було на території племені кічаків, а прізвище Кічак ч сьогодні побутує в українців; зокрема, в Коломий, назва якої теж може пов'язуватися з колом — чакрою, живе мій, хоч і заочний, знайомий, Ігор Кічак. Ім'я Кічак мав також полководець, згаданий у «Махабхараті». Північніше нинішнього Делі, столиці Індії, є священна Курукшетра, поле, де й відбулася, вважає традиція, вісімнадцятиденна битва, описана в «Махабхараті». Тут є тірх (місце прощі) Чакратіртха, названо так нібито через те, що саме тут Кришна замахнувся своєю божественною чакрою на могутнього воїна Бішму, полководця кауравів (нагадаємо, що Бальвір виступав на боці кауравів, тоді як Кришна — на боці пандавів).

Аль Біруні — знаменитий хорезмійський астроном, історик і вчений (973–1039) у своїй розлогі енциклопедичній праці «Індія» пише, зокрема, що шановане в Індії місто Танешар (Станешвар) має свого ідола на ім'я Чакрасамін, зробленого з бронзи у зріст людини. Автор додає, що тепер ця статуя воляється на площі в м. Газні, куди її, разом з іншими скульптурами індійських божеств, привіз мусульманський завойовник Махмуд Газневі після походу на Індію. Саме місто Танешар, про яке згадує Біруні, теж розташоване в районі Курукшетри, де й місце прощі Чакратіртха.

Той же Біруні цитує рядки з «Брихат-самхіти» індійця Варахаміхри (VI ст.) щодо того, які саме належить робити статуї різних богів, зокрема й Вішну:

«Ідола Вішну роби з вісьмома, чотирма або двома руками... Якщо робиш його восьмируким, то в одній руці вмісти меч, у другій — золоту або залізну палицю, у третій — стрілу, а четверта рука нехай ніби зачерпує воду; ліві руки нехай тримають щит, лук, чакру й мушлю. Якщо робиш його чотирируким, то відкинь лук і стрілу, меч і щит. Якщо ж робиш його дворуким, то нехай права рука ніби зачерпує воду, а ліва тримає мушлю» [Біруні, 135].

Проте, як засвідчують давні джерела, назву Чакра носила колись ціла країна. У так званій «Географічній поемі» «Авесті» згадується країна Чакра, де чакра — іранський відповідник санскритському чакра. Ахурамазда — верховне божество давніх іранців, послідовно творить 16 найкращих країн і місць проживання, а на противагу йому злий демон Ахріман витворює всілякі гріхи, які поширює в цих країнах. Тринадцятою за ліком Ахурамазда створив країну Чакру, про яку ззначається, що в «Чахрі сильній, причетній до Істини-Аші, Дух Зла сотворив неспокутний гріх спалювання померлих». З чого напрошується кілька суттєвих висновків:

- що в Чахрі побутував поховальний обряд, пов'язаний із спалюванням небіжчиків; звичай цей давнім іранцям був мало властивий, зате поширений у індійців та слов'ян;
- що творці «Авесті» несхвально ставилися до такого звичаю;
- що країні цій властива Істина-Аша; іранський термін аша тотожний санскритському арта, що спонукає звернути увагу на назву Арта, а також пізнішу Артанію, пов'язані з Україною, із Пенджабом та Сіндом. Цілком можливо, що Артанія може тлумачитися як «Країна Арти», тобто «Країна праведності», а античні джерела неодноразово відзначають таку категорію щодо деяких племен Північного Причорномор'я. Місцерозташування Чакри достеменно не встановлене, припускається тільки, що це, можливо, місцевість у Хорасані (нинішній Іран).

Серед 16 країн, створених Ахурамаздою, згадуються й такі, що тією чи іншою мірою виявляють стосунки до України. Другою в списку значиться Гавасогдійська, Согдіана, теж «Країна Бика», як і Таврика, і Волинь, і Русь, а в Криму, зокрема, існувало місто Судея (нинішній Судак), якому та його мешканцям суддеями чимало місця присвятили «Велесова книга».

Четвертою значиться Бахді — Бактрія, пізніший Балх. У зв'язку з чим згадується Болоховська земля в Україні, волохи/болохи та численні козацькі й сучасні українські прізвища Болох — Волох, Блох — Влох, Болоховець — Волоховець тощо.

Одинадцятою в списку йде країна «Хетумант променистий», про неї мовиться, що тут Ахріман сотворив чаклув'яту, яких не можна не співвіднести з племенем яду — одним із п'яти ведійських племен, згаданих ще в «Рігведі»; вважається, що яду вирушили до Індії саме з Північного Причорномор'я. Пізніше, вже в «Махабхараті», фігурує яду, родоначальник ядавів, що виявляють тотожність з літописними ятугами. Яду, ім'я якого справді означає «провидець», «чаклун», «жрець», був сином брахманки Деваяні і царя-кшатрія Яяті, чис ім'я співвідноситься з литовським ятіс — «бик». А якраз із ядавів походили, за епічною традицією, Кришна й Бальвір, поклоніння яким на різних рівнях ясно засвідчується в давній і сучасній Україні.

П'ятнадцятою названо Хапта-Хінду (інд. Сапта-Сіндгу або Сапта-Сіндгава, досл. «Семиріччя»), яку дослідники пов'язують із Пенджабом, «П'ятиріччям»; а Арта індійських джерел охоплює Сінд і Пенджаб, який «Велесова книга» знає під назвою Пандеб.

Останньою числиться країна біля витоків ріки Ранаха, що правиться без правителів [ЗМ, 111–115]. Ранаха «Авесті» ототожнюється з річкою Раса «Рігведі». Відзначається, що ця країна без назви міститься «на краю світу», тобто, очевидно, далеко від місця, де записувалися «Рігведа» й «Авеста» — цілком може бути, що саме через це вона й названа останньою в списку. Є певні підстави пов'язувати авестійську Ранаху та рігведійську Расу з українською Россою, яка концентрує довкола себе могутній індоарійський, ба навіть арійський пласт. У цьому плані показово, що і в «Рігведі» кілька разів згадуються «далекі краї». Зокрема, в цій пам'ятці мовиться, що Індра привів Яду і Турвашу до Індії з «далеких країв», а Яду, як ми вже знаємо, пов'язаний із ядавами та ятвагами. Ще в одному випадку «Рігведа» повідомляє, що демонічне плем'я пани викрало в Індії його корів — символи багатства й достатку, й сховало в «далеких краях» за річкою Раса (сучасне прочитання — Раса). Остання згодка тим цікавіша, що в Черкаській області, коло Ржищева, є населений пункт Паникора, а серед запорозьких козаків засвідчено ім'я та прізвище Паникара // Паникара в індійців також поширене прізвище Паникара.

Таким чином, наведені факти засвідчують, що від слова чакра творилися не тільки важливі соціальні терміни, але й імена і, що особливо важливо, назви. Що дає підстави пов'язувати з цим словом і назву Чигирин. Проте підстави для цього маємо й на українському ґрунті.

У самому Чигиринському полку є низка індоарійських прізвищ, пов'язаних як із Вішну-Кришною, Бальвіром/Бальдевом, ядавами, так і з іншими індійськими реаліями. Наведемо деякі з них.

Тимш Більдей (35; Бужинська сотня). Старший брат Кришни Бальвір (Балвір, Балбір) мав ім'я Бальде (санскр. Баладева, досл. «Могутній бог» або «Білий бог»). Українським варіантом його є Білдей. Інший козак із подібним прізвищем — Федір Болудей — служив у Переяславському полку [343; Заворіцька сотня].

Сидір Баглай (54; сотня Потоцька). Пор. прізвище Гопал Баглай — донедавна третього секретаря Посольства Індії в Україні, нині — другого секретаря Посольства Індії в Росії. Прізвище показове й тим, що поєднане з іменем Гопал (санскр. Гопала), одним із імен Кришни, рясного серед запорозьких козаків у формі Гуपाल, Гуपालо, Гупалов, Гупаленко. І хоча в самому Чигиринському полку їх не засвідчено, вони є в сусідніх Полтавському, Миргородському та інших полках.

Манік Широніс (35; сотня Омельницька). Санскр. маніс — «коштовність», «перлина», «рубін». Пор. Манік Гангулі — бенгальський поет XVII ст., Манік Бондодпадгай (1908–1956) — відомий бенгальський прозаїк, твори якого виходили й українською мовою.

Омелько Реве (59; Голтвинська сотня), просто Реве — сотник Вереміївської сотні (46), Микита Ревченко — козак тієї ж сотні

(47). Дружину Бальвіра/Білдея звали Ревата, брата — Реват, батька — Райвата, діда — Рева (усі імена пов'язані із значенням «багатство»). Походила Ревата із Сураштри, де жили ядави, з яких походили Кришна і його брат і яка виявляє гідронімно-топонімні паралелі з Україною.

Дмитро Пуטרенько (58; сотня Голтвинська). Санскр. путра (хінді — путр) — «син». У Бужинській сотні служив козак Степан Синенко (35), прізвище якого, очевидно, утворене не від «синій», а від «син». Пор. також прізвище юної художниці з Полтави — Путр'я, яка передчасно пішла з життя і основною тематикою картин якої була індійська.

Олека Шуло (29; курінь Осовульський), Іван Шулик — сотник Жаботинської сотні (39). Санскр. шуло «гостра або колюча зброя», «спис», «тризубець Шіви». Через шулу, свій атрибут і зброю Шіва мав епітет Шулін — «Тризубник». «Наділений тризубом». Син Шіви — бог війни Сканд-Картікея своїм атрибутом мав списа з тризубцем на вістрі. Санскр. шуло споріднене з укр. шило.

Лазар Кудин (47; Вереміївська сотня). Санскр. кунда тотожне яду/джаду — «чародій», «чаклун», «магі», «жрець». Епітети Вішну — Кунда, Кундера (пор. українські прізвища Кундера, Кундиренко). Рукміні, дружина Кришни, народилася в Кундіні, столиці царства Відарбгі. Місто Кудин наявне серед так званих Болоховських міст, які мають своїх індійських двійників. Різновид терміну кудин — кудин (пор. укр. чудод, чудеса, кудесники).

Радко Болоховець (42; Смілянська сотня). Той же корінь, тільки в слов'янській трансформації, що й у санскр. брахман — «жрець», «індуїстський священник» і який первісно означав «казати», «промовляти». Через що знаменита Болоховська земля означає Волховська, Жрецька земля. Терміни болох та волох тотожні, мають однакове походження і значення.

Перелік цей можна продовжити. Існування прізвища Кришненко у запорозьких козаків, наприклад, сотник Воронківської сотні Переяславського полку Богдан Кришненко /333/, два Івани Кришненки в різних сотнях Черкаського полку (64, 72) передбачає існування й імені Кришна, від якого ці прізвища утворені. Наявність у тому ж Черкаському полку козака на ім'я Кришкочамшур, де прізвище Шамшур має очевидну індійську паралель і означає Шабля, спонукає гадати, що ім'я Кришко і є тією ланкою, яка зв'язує його з Кришною. Козаки з іменами Кришко, Криско, Креско засвідчені у Чигиринському полку, скажімо, Криско Яненко (39; сотня Жаботинська), Креско Наливеденко (57, сотня Голтвинська). Фіксується тут і прізвища Кришненко Грицько (29; курінь Осовульський), Крисенко Лесько (36; сотня Боровицька), Крисенко Тимко (40; сотня Жаботинська). Сюди ж лягає і прізвище Кришенко, похідне від Кришко.

Бальвір/Бальдев — Білобог, Кришна — Чорнобог, саме ім'я його означає «Чорний». Серед запорозьких козаків досить часті імена Білан, Білош, Біляк, як і Черня, Чернега, Чорний, Чорнята, сьогодні звичайні для українців як прізвища. У Жаботинській сотні Чигиринського полку служили козаки Онисько Білаш та Білаш Ничипоренко (40). Іван Чернята — обозний Чигиринського полку (27), Гнат Чорнята (35; Бужинська сотня) та Панас Чорнішенко (45; Орлівська сотня) — козаки. В Чигиринському полку засвідчено й прізвища Черниченко, Черненко, Білан, Білецький, Білушченко та інші.

Окремо слід сказати про прізвища Чорний та Білий. Прізвище Чорний особливо показове для Чигиринського полку — їх тут засвідчено 14, і за ними серед 16 полків «Реестру» він посідає друге місце, поступившись лише Миргородському полку, де таких прізвищ 17. Третім і четвертим ідуть Полтавський полк — 12 і Канівський — 10. В той же час прізвище Білий і зовсім відсутнє в Миргородському і Канівському полках, а в Полтавському та Чигиринському полках їх відповідно 2 і 5. Тобто прізвищ Чорний у цих чотирьох полках — 52 з усіх 98, засвідчених у 16 полках; на решту 12 полків їх припадає 46, менше половини. Що ж до прізвища Білий, то їх у цих чотирьох полках лише 7 з усіх 34 в полках, тобто 1/5. З чого й висновок, що чигиринсько-полтавсько-миргородський регіон — ареал найбільшого

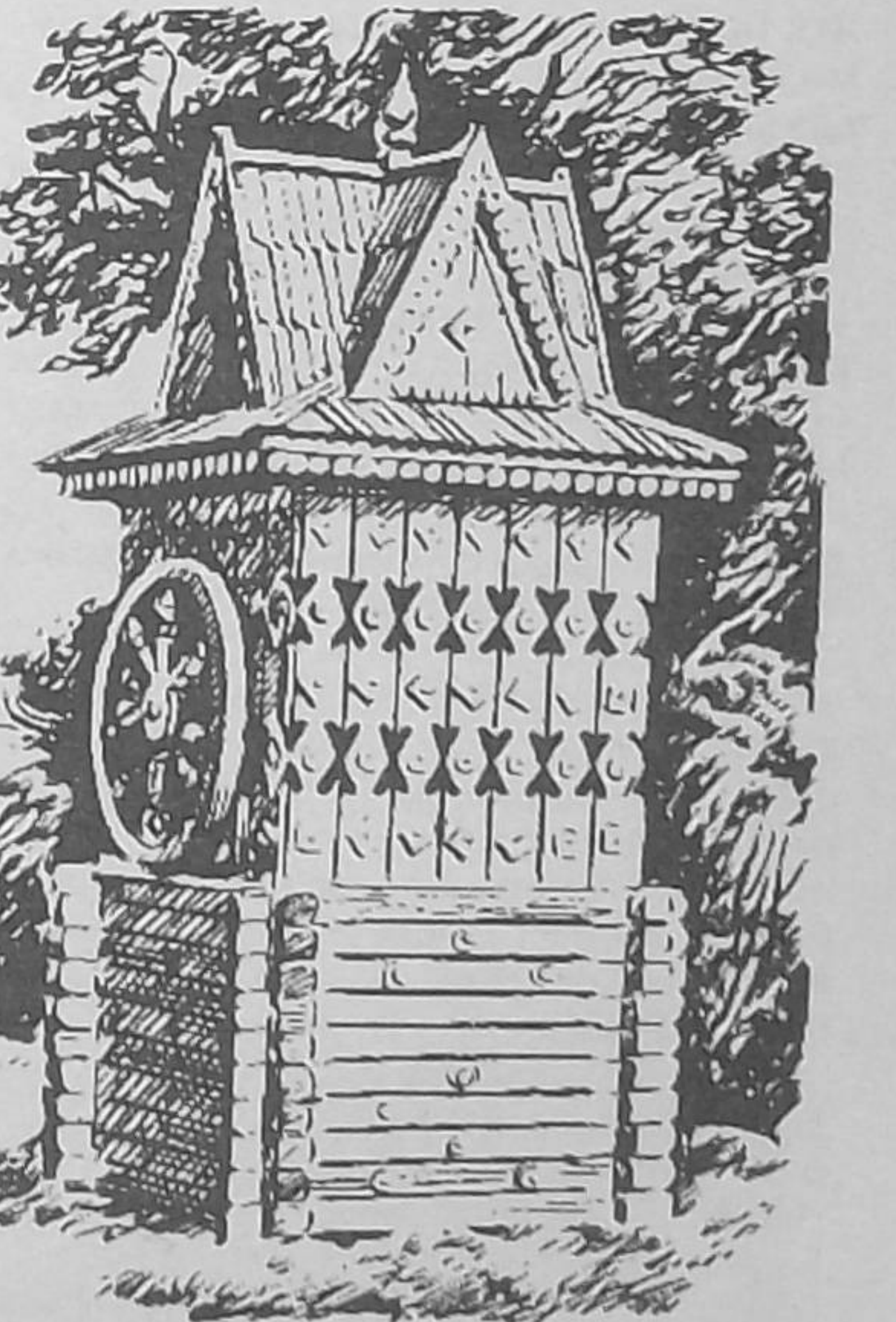
поширення прізвища Чорний, отже, й найбільшого поклоніння Чорнобогові/Вішну-Кришні. Поклоніння Білобогові-Бальдеву, чий атрибут є плуг — землеробський символ, судячи з прізвища Білий, тут було поширене мало, більше — трохи північніше від цього ареалу. Це й зрозуміло, бо Чорнобог — пастуницьке й воїнське божество, що символізують лук і стріли, щит і шабля, данда й чакра — атрибути Вішну-Кришни.

У світлі цих фактів особливу увагу привертає епітет Вішну-Кришни — Чакрін із тим самим суфіксом -ін, що й у назві Чигирин (-ин). Суфікс цей неабияк поширений у санскриті, особливо коли йдеться про богів та зброю, властиву їм. Про Шіву, чия зброя і атрибут тризубець-шула, вже мовилося — він має епітет Шулін, «Тризубник», «Наділений тризубом». Індра, чия зброя і атрибут громово стріла-ваджра, має епітет «Ваджрін», «Ваджривник» «Наділений ваджрою». Яма, чий атрибут і зброя кий-данда — Дандін, «Наділений кием-дандою» тощо. І саме епітет Вішну-Кришни — Чакрін, «Чакривник», «Чакрун», «Наділений чакрою» виявляє найбільшу фонетичну і смислову відповідність назві Чигирин, хоча чакрін у санскриті має ще значення «самодержець, імператор, монарх», «правитель округи», «гончар», «олійник», «змія» тощо.

Ця подібність епітета й назви буде ще більшою, коли зважити, що первісно назва козацької отоліці звучала не Чигирин, а Чигрин. Що засвідчує і відома поезія Тараса Шевченка «Чигрине, Чигрине...»

І якщо сьогодні в українській міфології, фольклорі, пам'ятках, назвах, іменах та прізвищах простежується стільки слідів, пов'язаних із Вішну-Кришною, то наші предки, поза сумнівом, добре знали ці божества й поклонялися їм, яскравим свідченням чого є згодка про них у «Велесовій книзі» та існування і нині в Черкаській області міста Вишнопіль. Отже, наші предки знали й основний їхній символ — коло, колесо, диск, чакру, яка символізувала Сонце, захист, незалежну централізовану владу. Тому цілком природно, що в назві козацької столиці Чигирин могло відбитися слово чакра, сучасні різновиди якого в мові хінді (чакра, чаккар, чакхар, чакр, чакр) напрощуд близькі до чигир. Це не тюркське, а індоєвропейське слово, найдавніші писемні свідчення про яке маємо ще в «Рігведі» (чакра), «Авесті» (чакра), давньогрецькій (кикло) та латинській (циклу) мовах.

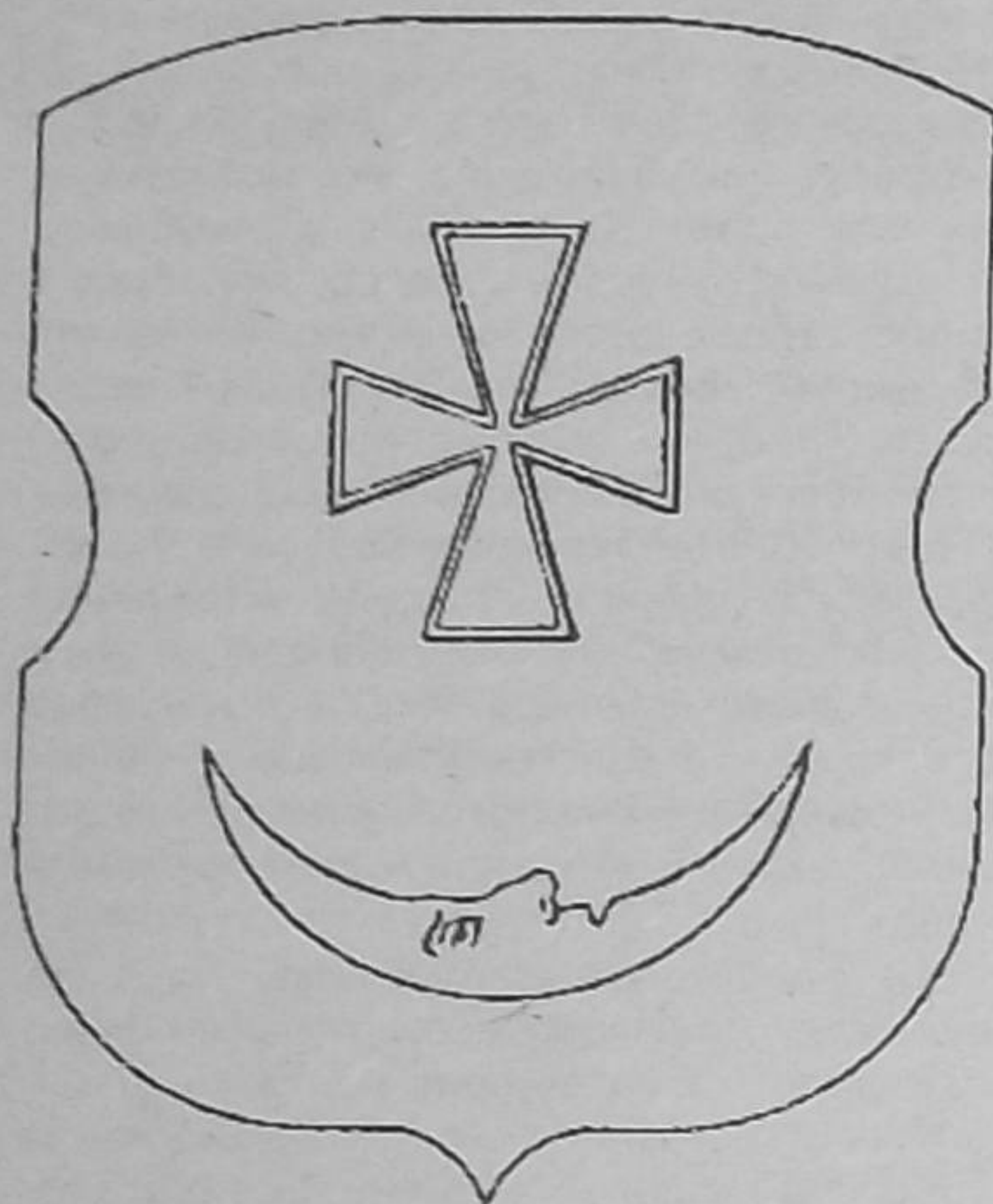
Біруні — Біруні, Абу Рейхан. Індія. М., 1995.
ЗМ — Зороастрийська міфологія. СПб., 1998.
РВЗ — Реєстр Війська Запорозького 1649 року. К., 1995.
СРС — Санскритско-русский словарь. М., 1978.
SED — Sanskrit-English Dictionary. Delhi, 1993.

На світлинах: невідомий атрибут сонячного бога Вішну в давній індійській та сучасній українській символіці.

Продовження. Початок у ч. 7, 8

Це мальовниче містечко на славетній, овняній козацькими піснями й щирим Гоголевим сміхом Миргородщині, над сріблястим Псом, веде лік своїм дням з XIV ст. Як говорить народний переказ, «шишаками» колись називали круті, шишкуваті горби над Псом, від яких містечко, що постало біля них, і одержало своє ім'я.

Протягом XIV--XVII ст. Шишаки були звичайним селом у Переяславській землі, а згодом -- Київському воєводстві. Як і іншим селам та невеликим містечкам Полтавщини, довелося зазнати їм шляхетської сваволі, -- особливо за доби «золотої спокою» другої чверті XVII ст., за тієї доби, коли всевладним «державцею» Полтавщини був, як ми пам'ятаємо з розповідей про інші оселі краю, князь Ярема Вишневецький. «Там жив Ярема, син Раїни, страшний руйнатор України...» -- пригадують лаконічні рядки Ліни Костенко.

По-справжньому новою добою для Шишаків, як і інших містечок Миргородщини -- Яреськів, Говтви, Сорочинців, Багачки, стали дні Хмельниччини -- ті дні, коли народ скинув із себе ланцюги

кріпацтва, коли зануртувала в душі його козацька вдача, коли не коса, що покійно підтинала жито для панських комор, а шабля, що грізно виблиснула проти осоружної шляхти, з'явилася в селянських руках... Шишаки опиняються у складі спочатку Полтавського, а з останньої чверті XVII ст. -- Миргородського полку. З 1670-х рр. у Шишаках утворюється й власна сотня, першим відомим сотником якої 1672 року став Григорій Горобець.

Не раз Шишаки опинялися в центрі кривавих, неспокійних подій Руїни. Так, 1658 року до містечка увійшли козацькі загони гетьмана Івана Виговського, що намагалися знайти кращу долю для

бом, символіка якого є такою близькою духові козацьчини -- лицарський хрест, під яким перекинута півмісяць (найдавніший зразок такої печатки, відомий нині, датований ще часом гетьманування Івана Самойловича -- 1673 р.). Як і в Сорочинцях, Яреськах та інших містечках краю, збирають на свої майдани люд з усієї округи шишацькі ярмарки -- на Вербну неділю, на Петрів піст та на Собор Архистратига Михаїла. Купували на тих ярмарках, за свідченнями документів козацької доби, переважно «дрібний крам, потрібний у господарстві».

Таким самим лишається побут Шишаків і протягом XVIII ст., коли сотниками в містечку були Роман Лісницький, Іван Дросенко, Федір Яковенко, син Романа -- Микола Лісницький і, нарешті, -- Федір Клименко. Годували мешканців хліборобст-

Але царська «ласка» була немилосердною. Указом 1781 року Шишаки з сотенного міста Миргородського полку було перетворено на позаштатне містечко спочатку Говтвянського повіту Київського намісництва, а згодом -- Миргородського повіту Полтавської губернії. Назва «козак» в офіційних документах тепер уже позначала не воїна-лицаря, а заможного хлібороба-хуторянина. Станом на 1799 рік у Шишаках було вже 2418 мешканців.

Протягом XIX ст. життя Шишаків, як і інших позаштатних містечок Полтавщини, не вирізнялося особливими подіями. Діяли дві церкви й три школи, тепер уже чотири рази на рік відбувалися ярмарки, а щонеділі -- тижневі торги. Містечко поступово зростало: на кінець XIX ст. в ньому нараховувалося близько трьох з половиною тисяч мешканців -- козаків, міщан та селян.

Але не судилося колишньому сотенному містечку, як і іншим оселям Миргородщини, забуття. Пролунав над краєм водночас веселий і ущипливий, напоєний поезією народної пісні сміх Гоголя -- і побут козацького Миргородського повіту навки закарбувався в народній пам'яті. Улюбленим місцем відпочинку й особливо роботи стали Шишаки на початку нашого століття для геніального вченого, першого президента Української Академії наук -- Володимира Вернадського. Там, у містечку над Псом, розкривав він таємниці «живої речовини», там закладав він основи свого вчення про ноосферу... «Я відрізняюся від своїх політичних однодумців тим, що вважаю відродження української мови величезним позитивним явищем», -- занотовував у щоденнику вчений.

Такими є найголовніші віхи історії Шишаків -- стародавнього козацького містечка біля древніх шишкуватих горбів над «норовистим» Псом, увічненим у словах великого Миколи Гоголя: «Крізь темне й світле зелене листя недбало розкиданих по луках осокорів, берез і тополь засяяли вогненні, вбрані в холод іскри, й річка-красуня велично оголила срібні груди свої, на які розкішно падали зелені кучері дерев...»

ШИШАКИ

Моєму найдорожчому другові Ю. С. присвячую

Україні в спілці з Польщею та Литвою, а 1669 року -- війська гетьмана Петра Дорошенка, що довірився зі своїми волелюбними намірами турецькому султанові й щойно здобув перемогу над своїм суперником -- «вірнопідданим» царським лакузою «Івашкою» Брюховецьким... Пам'ятають і дос шишкуваті горби над Псом цих двох відчайдушних гетьманів, що будь-якою ціною намагалися повернути козацьку волю Україні, зраджений царськими обіцянками та облесливими словами.

Але проминула доба Руїни -- й ось уже настають Мазепині дні, коли Гетьманщина з краю войовничого починає перетворюватися на край європейської освіти та заможного козацького життя. Сотенну владу в Шишаках перебирає Пилип Борисенко. Міськими справами відає ратуша в чолі з городовим отаманом. З'являється в шишацькому діловодстві й печатка з гер-

во, скотарство, а особливо -- рибальство: адже у Пслі на той час, за даними тогочасних описів, водилися «соми, щуки, окуни, лящі, в'язі, судаки, плітки, білизна, йоржі, лини, карасі та раки». Були серед шишацьких мешканців і чумаки, що привозили «з Криму сіль», а з Дону та морських кіс рибу, «на продаж як у цьому повіті, так і в інших місцях».

Напередодні скасування полково-сотенного устрою в Гетьманщині серед мешканців Шишаків нараховувалося: 8 «дворян і шляхетства», 20 різночинців, 6 священиків, 4 дяки («церковники»), 251 виборний козак, 264 козаки-підпомічники та 178 селян. Отже, як бачимо, головну частину населення містечка становили саме козаки. Чи не тому пам'ять про козацьчину була такою живучою саме на Полтавщині, де навіть на початку XX ст. найпоширенішою національною самоназвою українського народу була назва «козаки»?

І ось знову запрошують у гості прадавні Карпати. Біля річки Латориці, недалеко від міста Мукачеве, непорушно й гордо височіє шпильястий замок -- сучасний відомий чи не на всю Україну санаторій «Карпати», а навколо замку хати й вулиці привітної оселі -- старовинного містечка Чинадієвого, тепер селища міського типу Мукачівського району.

Слід одразу нагадати, що історично назва «Чинадієве» була ім'ям лише одного з чотирьох передмість цього містечка над Латорицею. За народними переказами, саме в цьому передмісті «чинилися дії», тобто суди над винуватцями. Інші ж частини поселення мали не менш таємничі й романтичні назви -- Березник, Грабини, Новоселиця. Саме ж містечко ще з XIII ст. (перша згадка про нього датована 1214 роком, коли Закарпаття вже понад два століття перебувало в угорській займанщині) мало інше ім'я -- Миколай, на честь свого святого покровителя. В угорських документах ця назва відповідно передавалася як Сент-Міклош.

Уже з середини XIII ст. Миколаєм заволоділа угорська шляхта. Так, 1264 року король Іштван V подарував цю оселю разом із сусіднім містом Свалявою магістрові Аладару за його військові заслуги в битвах із поляками. Навколо містечка було утворено домінію (підлеглу приватному власникові волость), до якої входило ще п'ятнадцять сіл.

За доби середньовіччя Миколаївська домінія не раз змінювала власників. Так, 1387 року вона дісталася баронському роду Перені, що мав тоді величезні володіння в Березькому та Угочанському комітатах (округах) Закарпаття. Як і інші шляхтичі, барони Перені, бажаючи здобути від миколаївських міщан більшу вигоду, надали містечку у XV ст. маґдебурзьке («німецьке») право, офіційно титулюючи

ЧИНАДІЄВЕ

Миколай містом. Тоді ж було розпочато й побудову замку.

Однак навіть замкові мури не змогли оборонити Миколай від воєн та ворожих нападів. Особливо тяжкою добою для містечка була середина XVI ст., коли Угорщині не раз доводилося ставати на бій з Туреччиною. Відомо, зокрема, що близько 1567 року Миколай було настільки розорено, що в ньому залишилося тільки три селянські двори та садиби «бірова» -- старости. Протягом довгих десятиліть повертало собі містечко давню красу й затишок, повільно множилося його населення, зубожіло від нескінченних воєн та шляхетських сварок...

1612 року Миколаївську домінію було об'єднано з Мукачівською. Миколай фактично втратив свої колишні міські права й опинився під владою мукачівської адміністративної верхівки. 1669 року домінія знову змінила власника -- тепер ним став трансільванський княжий рід Ракоці.

Князі Ракоці, що відчайдушно прагнули визволити Угорщину й Трансильванію з тенет, які поволи накидала на ці землі царська Австрія, були улюбленими героями як угорського, так і українського фольклору Закарпаття. На Мукачівщині записано цілий ряд легенд про відважного «розбійника Раковця» -- князя Ференца Ракоці, що поклав усі сили на боротьбу з царськими воєнками-«лабанцями». Але не судилося Ференцові Ракоці здобути перемогу. Тепер уже Закарпатська Україна остаточно перейшла до володіння «Свя-

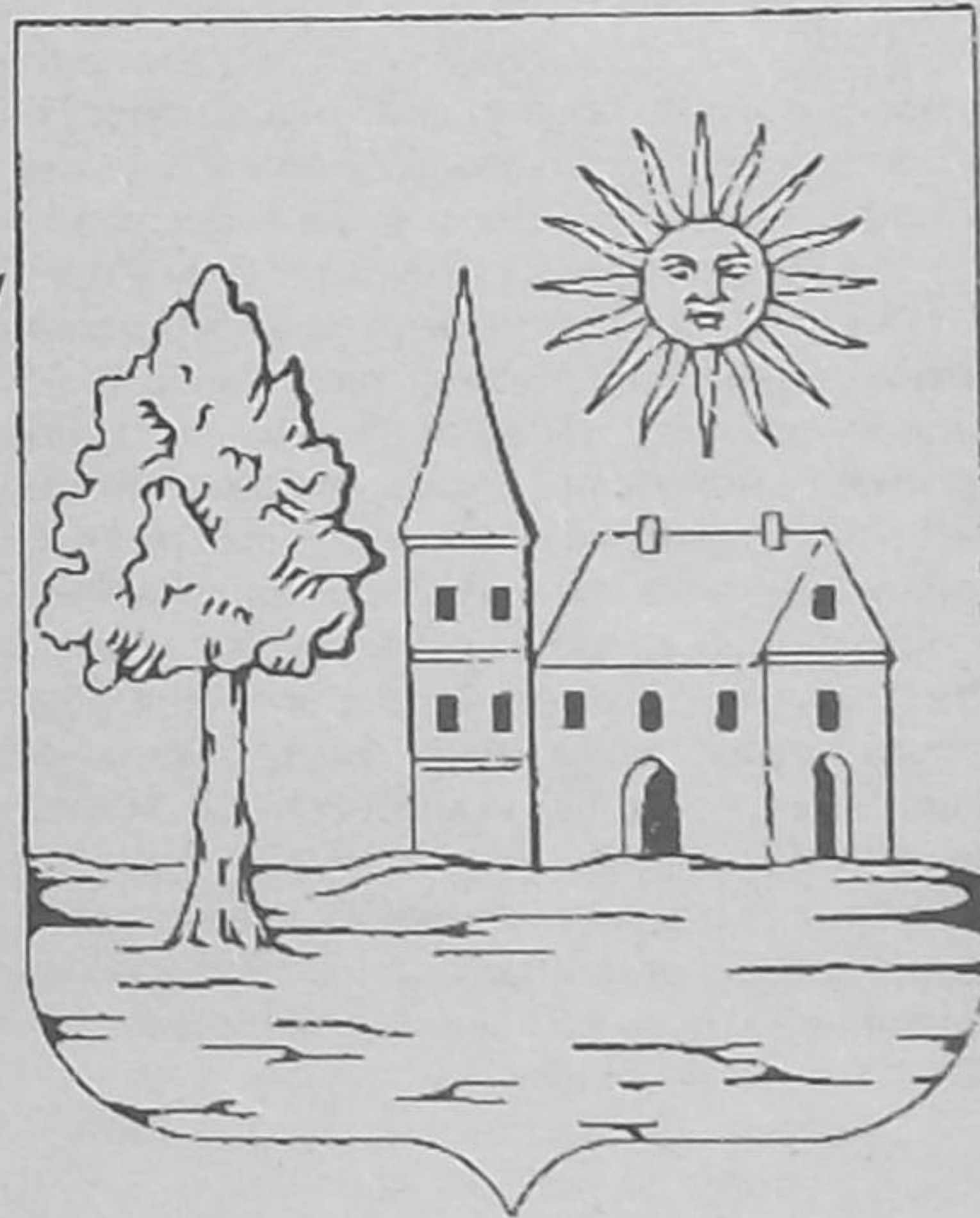
щенної Римської імперії» -- Австрії. Мукачівська домінія з Миколаєм відійшла до царських маєтностей, а 1728 року її було подаровано графам Шенборнам-Бухгаймам.

Аж до розпаду Австро-Угорської імперії Шенборни хазяйнували в Миколаї. Одна за одною в містечку, давніх привілеїв якого Шенборни вперто не бажали визнавати, оселялися родини німецьких колоністів. Однак навіть і тоді українське населення в Миколаї виразно домінувало. Так, за переписом 1837 року містечко налічувало 605 мешканців, з яких 590 були «русинами» -- українцями.

Децю пожвавилось життя Миколая у другій половині XIX ст. Німецькі та угорські підприємці заснували тут декілька фабрик та заводів, зокрема фанерний завод, а пізніше, 1903 року, -- сирникову фабрику. Було відкрито й невелику залізничну станцію для перевезення лісу. На 1900 рік населення містечка становило 1472 особи, з яких 1103 мали українську національність.

Розповідь про минуле Чинадієвого була б неповною без згадки про чудову пам'ятку архітектури містечка -- мисливський замок, побудований графами Шенборнами в готичному дусі 1890 року. Зображення цього замку, поряд із яким росте букове дерево, а вгорі, на блакитному тлі, сяє золоте сонце, увійшло до затвердженого 1904 року герба містечка.

Нарешті варто згадати й те, що уродженцем Миколая-Чинадієвого у XIX ст. був визначний місцевий історик Іван Дулишкович. У своїй тритомній праці

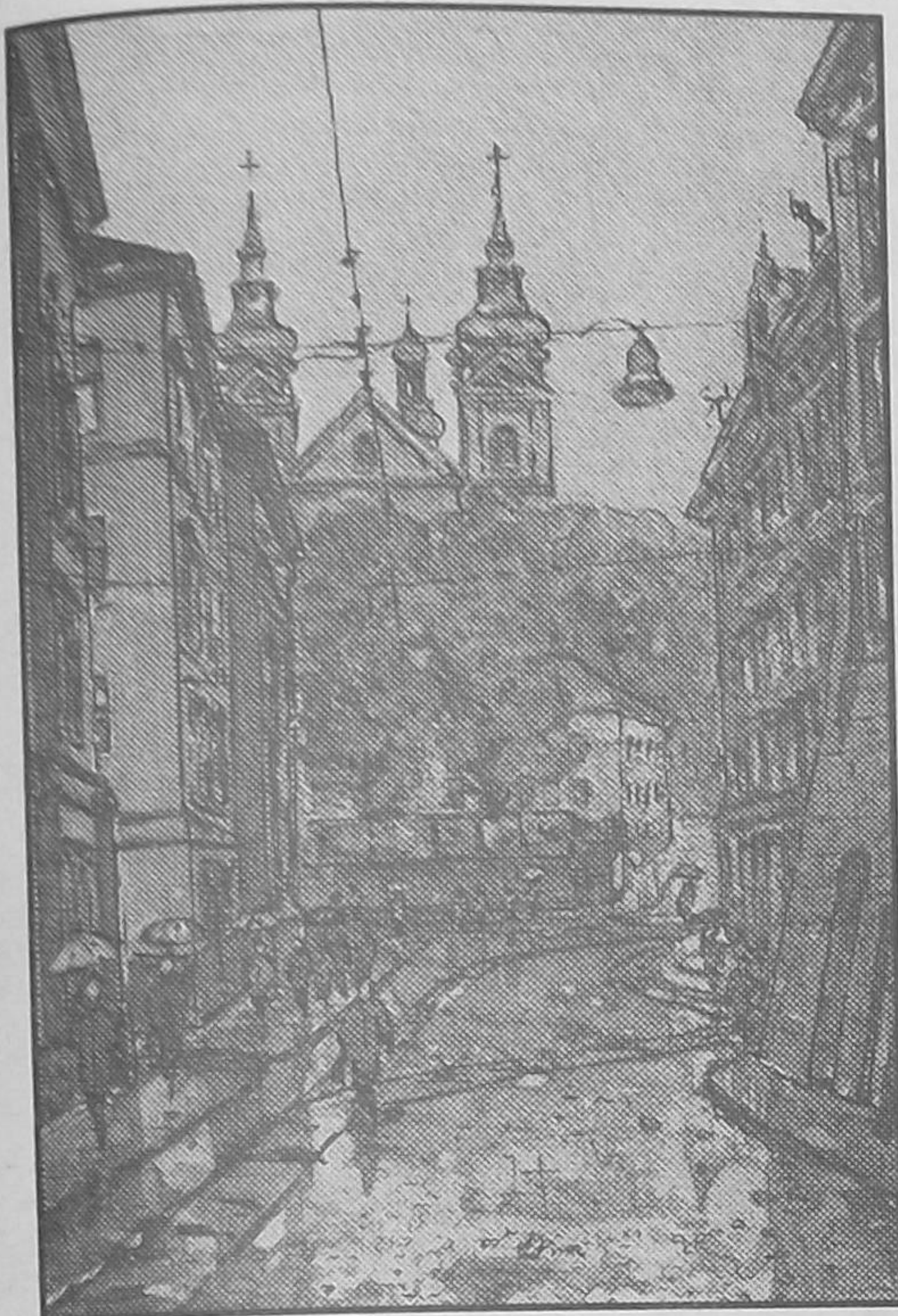

«Исторические черты угро-русских», виданій російською мовою в Ужгороді протягом 1874--1877 рр., він сміливо стверджував, що справжнім корінним населенням Закарпаття є аж ніяк не угорці й не австрійці, а саме тізневачені, поневолені «русини» -- українці, до яких із таким палом серця звертався його старший сучасник Олександр Духнович:

*Бо свої то за горами -- не чужі,
Русь єдина, мисль єдина в вих в душі!*

Справдилися і віщування Олександра Духновича, і аргументи Івана Дулишковича: нині Закарпаття -- вільна земля в незалежній Українській державі, а предківське містечко Чинадієве -- одна з найяскравіших перлин цього оповитого старовинними переказами прського краю.

Володимир ПАНЧЕНКО,
аспірант кафедри архівознавства
Київського університету ім. Т. Шевченка

заодно прожене в суморі забуття заблудлого в межі-часі жорстокого єзуїта. Батожом блискавки, барабаном грому пожене до храмів науки цілу веремію вранішніх різнобарвних галасливих парасольок. Зірве останній пожовклий лист на проспекті Свободи, і на мить угамувавшись, насіє щирозеленої весняної трави на газонах -- просто посеред зими.

Львівські дощі... Ваш таємничий шепіт стільки всього розповість, що й вистачить дослухати тисячоліттям. Ви ж бо написали не одну патетичну сонату, якій не грозить жоден тлін забуття...

Та є така сила, здатна приборкати прописану в місті просто так, без жодних протекцій, з дозволу лише незбагненної небесної канцелярії, природну стихію: пензель художника, його уява!

Художнику, володарю дощів у замріяному місті, якими картинами для галереї Вічності сниш ти наяву? Повітрям яких сфер і енергій наповнюєш ти білий простір живого полотна, що воно починає жити у нашому світі власним високим життям? Скільки каратів безсмертя урвеш ти сьогодні у Грядущого?

Хай лише завше боронить доля тебе заблукати в одвічних дантових колах мирської суети. Хай вона тобі дарує у храмі натхнення бодай один-єдиний штрих, що слугуватиме для віхи вікам; твоє місто -- у твої душі, і ти в його теплом лоні, і вам затишно двом під цим львівським необридливим дощем у його невхололої кав'ярні, і наодинці -- зі своїми думками-мріями про невловиму синю птицю творчої удачі.

Художник Ігор Грицай -- плоть од плоти львів'янин. Львів -- місто його постійної присутності. Навіть у дальніх од нього долях. Воно -- у зблиску очей, у миттєвому спалаху рум'янцю у шляхетності поведіння. У витонченості душі. У незрадливому служінні йому ж, містові, -- наділений од Бога небуденним талантом. Власне, місто Лева, його осереддя і розбудило отою вогонь натхнення, що дрмав би чи тлів потихеньку в усюдисущих безликих близнятах-«черьомушках» чи надбульдозерних «нових масивах» усесвітньої сучасної міської безликопті. А тут щомиті душа з душею гомонить, і так приємно і невтомливо бо життю піти, душа в душу зі своїм містом, від першого свого земного кроку...

Народився, отже, майбутній художник (чи художник

Вона живе. Вона житиме довго. Вічно. І вічно житиме це місто. Бо живе і броститься його астральна оболонка -- горінням генія художника, який не відає тліну. І він у ній, у цій оболонці, закарбував і свій образ -- Володаря дощів у замріяному місті, аби повертатися сюди постипно, крізь калейдоскопи втлень. І бути тут, із ним, завжди. Бо є такі міста, що обирають нас!

АКВАРЕЛІ

До альбому п. Ігореві Грицаю

...Атланти днесь
в кав'ярню подались,
напризволяще залишивши небо;

напившись, як і завше, без потреби,
звалився з неба Батус-пнячок
у міста кам'яний мішок,
і втрапить знов нагору як? -- не знає;
б'є в тулумбас, о помочи благає;

біг золотар по небу й налякався,
як на землю глипнув;
спіткнувся, впаів
і цвяхи золоті розсипав;

вони впиваються в обличчя перехожий
(тут рівні всі -- й убогі, і вельможі!);
стікають золотинками дрібними
на брук холодної -- од сердець гарячих;

(веселий час! пора весіль котячить!);

там перехожий -- геть на пілігрима схожий --
проткнув похмуру поглядом хмарину,
і вона всміхнулася йому привітно;

он від світу
десь почувала чорна парасоля незворушна,
а калабанька золота
враз перекинулася Попелюшкою
і -- мерції навтьоки;

ВОЛОДАР ДОЩІВ У ЗАМРІЯНОМУ МІСТІ

Є міста, які на все життя обираємо ми.

Є міста, які обирають нас і у віддачу стають часткою -- невдільною і органічною -- нашого ества; вогонь любові, запалений ними в душі людини надчутливої -- митця, броститься відтак багаттям творчого горіння, зроджує в ній невсипущу симфонію прекрасного, співзвучну гармонії тисячоліть.

Аура взаємопроростання -- із вектором у Вічність -- стає астральною оболонкою людини, залюбленої в своє місто, і навзаєм; і тут уже ніхто не владен роз'єднати поєднане небесами. Навіть по смерті фізичній.

Митець у місті -- рідний син, а чи вигнанець? Англія XIX ст. устами своїх каліфів на годину зреклася дарованих їй небесами геніїв -- Байрона, і Уайльда, але найсправедливіший суддя -- Час рукою Творця повернув їхні імена до золотих скрижалей найславетніших синів Туманного Альбіону.

Стали свого часу вигнанцями рідної Флоренції -- цієї найяскравішої квіткі у дбайливо вишуканому квітнику Італії -- найславетніші зі смертних світу цього, безсмертні Данте Алігері та Мікеланджело Буонарроті, але їхня вітчизна нині славить їх на весь світ як наймогутніших велетів духа із невмирущого племені титанів, навіть стихійні вогнища одержимого Савонаролі, що поглинали неглинні творіння їхнього генія, неспроможні були затьмарити їхньої вселенської посмертної заслуженої слави ядучим димом фанатичного невігластва.

Монмартр, який свого часу тримав на голодному паюку геній Моріса Утрілло, кидаючи зрідка до ніг художника з лихварських сум убог су, нині шле йому осанну як одному з найнеповторніших і найвірніших йому ж, крамарів у цьому еклектичному храмі гармонії і краси. Під обсіпаним тиньком із яючими віконницями осунутих і подекуди реставровуваних «під Америку» екзотичних будівель, як і перше, дрмає краса. Бо що їй макіяж скороспілих нуворишів із Хамового племені. Прийдуть нові щлющі дощі і животоками змиють штучне, поспіхом нашароване, аби відтворити первозданне.

Саме Дощ є у місті Лева єдиним володарем, що не відає тлінного впливу часу. Він і слугує невтомним виконробом вічного супутника Простору, що одміряє століття на вежі Ринкової площі. Будь-якоїпори року трудиться, не відаючи спочинку, у кожен кутік зазирає. Сполюще непокірні в гриві грізним левам біля міської Ратуші. Зазирає в Італійський дворик, де на вічному приколї завше дрмає сліпа Феміда, і скропить її холодним отверезливим дощем. Відміною мітлою сонячних бризок змете з дощом денний трудивий пил зі сталеві колї вузької і дасть величавої у своїй шляхетності вулиці Руської і дасть зелене світло невтомним травмаям -- першому, другому, дев'ятому. Промчить косим кроком по Друкарській, весело підморгнувши невгомним завсідникам старої кав'ярні на Вірменській. Позолотить струменями світлої патьоків дещо виблякли бані церков і капличок та довокільшних безмонашних монастирів. Послухає ширю сповідь босоногих кармеліток із учорашнього дня і

майбутнього?) у Львові 1952 року. І стежки життя вели молодого чоловіка, здається, не у храм мистецтва -- у храм науки: освітніми сходами дійшов від студента вузу до викладача Державного університету «Львівська політехніка», став кандидатом технічних наук... Кар'єра «технаря» складалася і складається напрочуд успішно завдяки працелюбності, наполегливості і високої освіченості. Та години невтомної праці завжди скрашувало незбагненне щемне почуття творчого горіння, незгасного бажання самовираження. Наносив перші, ще тремтливі подихи барв на папір, -- але ж яке чудесне свято забувало на ньому, виплеснулось із душі веселим карнавалом назовні довокільш ж бо яке, -- кожен камінь у місті, як своєрідна поема!

Успішно освоїв техніку акварелі та гуаші, що своїм живим вогнем буквально виспівує неповторні міські пейзажі, вишукані архітектурні ансамблі старовинної забудови Львова.

За два десятиліття творчих пошуків виробив власний оригінальний стиль письма, а аматорство поволи набуло високодосконалих професійних ознак. Освоїв різні жанри -- від статичного натюрморту до жаво-динамічного пейзажу. Саме в останньому, на мою думку, здобуток в художника особливий: львів'яни та гости міста з перших виставок втілюють крилатий талант митця, що з геніальною проникливістю зумів передати на картинах привабливо-специфічну ауру рідного міста.

Порохова вежа, екзотичні споруди скансена «Шевченківський гай» -- ці та інші виставкові зали своїми колоритними інтер'єрами, м'яким ненав'язливим світлом творили з картинами художника справжнє містичне дійство: постапи на них, нанесені легким імпресіоністичним штрихом, здавалось, оживали, повнилися веселим гомоном щлющих крапель невтомника-дощу, а їхня легка, дещо поспішна хода до теплих вогників осель нагадувала танець світлих тіней в арабесковому світі міських ліхтарів.

Затишна оселя на Брюховицькій у Львові, оддалік од гамору і суети центру, -- родинне гніздо Грицаїв. Хоча звідусюд наступають гамірні багатоповерхівки, тут царює затишок і спокій. На стінах -- картини, багато картин. І запах кави з передпокою -- гостинні господарі Ігор і Дзвінка клопочуться на кухні.

За чашкою кави нам ще буде багато про що згадати -- і про Коломию, де Грицай відпочивали шолта у родичів дружини, не оминаючи і нашу оселю, і про Львівські останні «пльотки»-новини... А поки що ми з дружиною -- наодинці з картинами: вже вкотре споглядаючи їх, не можемо відірвати погляду, повнимося містичним трепетом, душа вібує, відгукується на величаве дієство барв... О, ці невгамовні львівські дощі, яка в них живлюща сила! Ігореві картини, як нічи інші, крізь роки нагадують мені той час, коли чудово й безтурботно мешкалось у Львові, -- у них жива душа! знайоми запахи! і жодної застигlosti, академічної нерухомості -- є життя! І є життєвий неупинний, то веселий, то печальний карнавал.

Таки, як Мікеланджело чи Байрон, приходять раз у тисячоліття. Та я не випадково пригадав співця Монмартру і Латинського кварталу Утрілло -- щось невловимо подібне є в його картинах і в картинах Ігоря Грицай. Ні, не в наслідуванні, не в стилі, не в штриху, і навіть не у барві -- в умінні непоміжно передати ауру великого міста, його щлющий озон старовини, за посередництвом природної стихії -- грози, дощу, снігу чи просто світла у вікні, зблиску колї чи вогника метушливої парасольки; не важить, яку іще деталь назвемо: картина просто диhaє.

(блаженні неїмуці спокою);

хтось парасолю похапцем товас, --
озолотити рідне місто намір має;

із брами випірнув -- немов фантом -- хлопчина,
достоту дерев'яний Буратіно,
неквапом вишляв прутик-олівець
і пустив на вулицю зелений пагінець;

сховавшись під чужим балконом,
так незворушно й досить переконливо,
якийсь тояк в собі збудить Мідаса зміг, --
озолотив цілунками сугутницю від голови до ніг;

(яке, спитаєте, століття нині?
в якій се діється -- однаково! -- країні?..)

...а із Вашої,
заблуканої на Ринку душі,
вплітають райські птиці
і зникають
у напрямку Високого Замку...

...де ж, як не там,
прослушати
крила-селибарвиці?!

Володимир ГЕРМАН

Полетіли сірі гуси на ріси,
Розплели русу косу навіки.
З народної пісні

Весілля... Веселе, задушевне, різнобарвне українське весілля... Унікальний обряд, своєрідне колективне свято. Годі знайти будь-який інший ритуал, у якому б зафіксувалося таке багате розмаїття жанрових форм – пісенних текстів, побутових сцен, словесних діалогів, забавних ігрищ, танців, фольклорних сюжетів. Як відзначає В. Скуратівський, виток українського весілля сягають глибокої давнини.

Перша писемна згадка датується 1096 роком. В основі весільного обряду закладені високі зразки виховних форм народної моралі. І коли ми хочемо вести мову про передачу кращих традицій у родинно-побутовій сфері, аж ніяк не можемо обійти саме весільної обрядовості.

М. Рильський, якій завжди бережливо ставився до кращих традицій,

Весілля батьків...

відображенням космогонічних мотивів про світове дерево:

У городі шевлія,
А на шевлії паляя,
А на палії ластівка
Звила собі гніздечко одиє,
Вивела діточок зо двох:
Перше дитя -- Петрустик,
Друге дитя -- Палазя.

Досить виразно у весільних обрядах виступає символіка калини, що традиційно означає долю жінки. «Ламаня», «рубання калини», «січена калина» символізують перехід від дівочого до жіночого стану:

Попід садом битая доріженька,
Над дорогою посаджена калинонька.
Туди шов Василько із боярами.
Стала калина дорогу застилила.
Вийняв шабельку, став калиноньку
рубати.

Стала калинонька до нього промовляти:
«Не за для тебе ся калинонька саджена,
А за для тебе дівчина Галочка
зряджена».

Символ калини часто виступає у піснях, що супроводжують обряд комори, який тепер зовсім вийшов із ужитку:

ОСІЖЬ -- ПОРА ВЕСІЛЬ

...і дітей

підтримував усе нове, прогресивне, з приводу весільної обрядовості писав: «Не забуваймо, що старовинний весільний обряд, від якого вже відпала церковна та загалом релігійна його частина, -- це створена віками і глибока своїм змістом народна драма, в якій є зерно дорожчої поетичної традиції і яку не можна відвести легким і легковажним помахом руки, хоч би рух тієї руки і був продиктований найкращими намірами».

Особливу зацікавленість викликають пісні, які тісно пов'язані з самим обрядом і виконуються на весіллі лише при ньому. У них, як і в календарно-обрядових піснях, відобразилися риси дохристиянської релігії, матриархальні та патріархальні елементи, а також різноманітні нашарування давніх історичних подій та похристиянських вірувань. Натяки на таку історичну форму шлюбу, як купівля-продаж, коли молодий мав сплатити старшому братові віно, відчутті в такій пісні:

Татарини, братику, татарини:
Продав сестрицю за талар,
А косу русу за шостак,
А рум'яне личенько буде й так.

Узагалі у весільній обрядовості братові, як і матері, відводиться одне з чільних місць. Він одночасно виконує роль охоронця і «продавця» сестри-нареченої:

Братику, ремісничку,
Сядь собі на крісничку,

Січи, рубай, рубай,
Сестри не дай.
Бо сестра родима,
За столом, як калина.

Брат -- головна постать під час розплітання коси молодої:
Виходить зірнька з-за гори,
Виведи, братчику, сестричку з комори,
Посади її на стілець,
Розплети її косолюку під вінець.

Велика роль відводиться братові і під час проводів молодої з рідної хати до чужого роду:

Засвіти, братику, свічку,
Да проведи сестрицю за річку!
Засвіти, братику, воскову,
Да проведи сестрицю за биструю!

Перехід дівчини до чужого роду -- великий злочин супроти власного роду, тому в усіх весільних обрядах простежується боротьба двох сторін, яка показує, що «ні сама дівчина не віддається, а ні батьки не віддають добровільно, що лише з примусу, лише поступаючись силі, вона переходить в інший рід»:

Британці гарчали,
Прохорівці мовчали:
Вхватили Химочку
Да й помчали.

Епоха матриархату найбільше відбилася у весільних піснях, звернених до матері. Мати виступає головною дійовою особою на всіх етапах весілля -- спрощує сусідів на коровай, бере участь у виготовленні гільця та розплітання коси,

благословляє дочку чи сина до шлюбу, накладає на дочку весільний вінок, а під час покривання передає їй жіноче вбрання, виряджає дочку до чужого роду і з трепетом чекає звістки про неї від перев'язи. Мати є символом добра, любові, своїми магичними діями вона здатна наділити дочку здоров'ям, щастям, долею:

Кропи нас, мати, свяченою водою,
Водою не водою, доброю доленькою.

Віра в магичну силу слова і дії є основою весільної пісні, яка супроводить обряд виряджання матір'ю сина по молоді:

Ой сил, матінко, овесець, --
Щоб наш овесець рясний був,
Щоб наш Василько красний був.

Під час весілля дотримувались усіх процедур заклінального характеру. Язичницька віра в чудодійну силу магії простежується в обрядовій зустрічі тещою зятя, яка вітає його в одягненому навиворіт кожусі. Це стверджує відповідна обрядова пісня:

Слава тобі, духу,
Вийшла теща в кожуху,
Який кожух кудлатий,
Щоб такий зять був багатий!

В. Охрімівч вбачає в цих обрядодіях залишки язичницьких жертвоприношень: «кожух, перевернений шерстю догори, замінює барана чи вівцю, які приносились в жертву богам»**. Елементи магії та замовлянь, релігійно-міфічні поняття, значення яких тепер малозрозуміле, лежать в основі багатьох весільних обрядових дійств -- сватання, заручини, прощання з дівотвом (дівч-вечір), запросини на весілля, зивання вільця, розплітання коси, обрядове одягання вінка та жіночого убору, випікання та краєння короваю, батьківське благословення на шлюб на посаді, виряджання молодих до шлюбу і зустріч їх після вінчання, звичай комори, перепеою, пере зви тощо. Так, важко тепер пояснити обряд «зивання вільця», в якому дослідники вбачають символ життя.

Сліди язичницького поклоніння природі, сонячного культу переховали тексти коровайних пісень, в яких пісенні образи (печі, короваю, пшениці, коржа, перепечі) часто виступають як співучасники обрядодії:

Піч наша регоче:
Короваю хоче,
А припічок посміхається --
Короваю дожидається.

Для багатьох весільних пісень характерне змалювання природи в органічній єдності з людиною. Так, шлюбна пара зображується у вигляді дерева, що є

Під калиною спала,
На калину ніжки склала,
Калину торкнула,
З калини капнуло
Да на її здоровую голову,
Да на її білу пелену,
Да на її білеє лице,
Наробила роду величче.

У таких творах розкриваються високі моральні принципи народу на збереження честі молодої, яка, за народним світоглядом, уособлювала честь матері, усієї родини й узагалі роду.

Для весільної лірики характерне зіставлення переживань молодої з явищами природи. Так, символічний образ зрубаної верби, поданий у формі психологічного паралелізму, найтонше розкриває душевний стан молодої під час прощання з батьками, родом, дівуванням:

За хатою, за світлицею
Стоїть верба із росицею.
А хто ж тую вербу ізрубає?
А хто ж тую росу позбирає?
А Іванко вербу ізрубає,
А Марія росу позбирає.

Так само зворушливо звучить і пісня, що супроводжує обряд надівання на молоді білі намітки, яка асоціюється з білим цвітом:

Ой куди ж ти, Марусенько,
та й ходила,

Що ти свою голівоньку забілила.

Ой ходила я, дружечки,

попід вишнев сад,

Та й на мою голівоньку білий цвіт
ував.

А вже ж його ані змести, ні струсити,
Треба його та й довіку доносити.

З особливою теплотою у весільних піснях відображені високі моральні риси -- пошанівок до батьків, котрі навчали уму-розуму своїх дітей:

Ой не жалій ти, Марусе,

Три поклони,

Та вклонися своїй неньці

Низько в ноги.

Не рік, не два тебе ненька годувала,
Поки твої три поклони дочекала.

Тож вклонімося до землі нашим батькам і збережімо довіку чистоту білого цвіту весільної заметілі.

Лідія КОЗАР,
кандидат філологічних наук

* Енциклопедія українознавства у 2 тт. -- Т. 1. -- К., 1994. -- С. 261--262.

** Этнографическое обозрение. -- 1891. -- № 4. -- С. 44.

«Слово Просвіти»
Засновник -- Всеукраїнське
товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка.
Регістраційне свідоцтво
№ 1007 від 16.03.1993 р.
Відповідальний редактор
Любов Голота

Шеф-редактор Павло Мовчан
Редколегія: Я. Гоян, А. Журавський,
А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук
Редакція листується з читачами тільки на
сторінках газети і надіслані рукописи не
повертає. Залишає за собою право редагу-
вання та скорочення текстів. При подачі
матеріалів просимо авторів обов'язково
вказувати свій ідентифікаційний код.

Адреса «Слова Просвіти»: 252001, Київ-1, завулок Музейний, 8,
Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка,
тел.228-01-30; E-mail: SLOVO @ PROSVITA. intercom. KIEV.UA
Індекс 30617 Зам. № 0331209 Наклад 3000

Видруковано з готових фотоформ на комбінаті «Преса України»